

UNIVERZITET U BANJOJ LUCI
PRAVNI FAKULTET

Dokumentarni akreditiv kao sredstvo plaćanja i sredstvo obezbjeđenja

M A S T E R R A D

MENTOR:

akademik prof. dr Vitomir Popović

KANDIDAT:

Nataša Savković

U Banjoj Luci, maj 2021. godine

SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Dokumentarni akreditiv je bankarski pravni posao (ugovor) koji pravni osnov crpi iz osnovnog ugovora (kupoprodajnog ili nekog drugog), zaključenog između klijenta (komitenta) banke i druge ugovorne strane (korisnika akreditiva). U osnovnom ugovoru, u dijelu koji se odnosi na uslove plaćanja, precizno i detaljno se utvrđuje akreditivna klauzula kojom se dužnik (kupac) obavezuje da će kod naznačene banke otvoriti dokumentarni akreditiv u korist povjerioca (prodavca). Dokumentarni akreditiv je karakterističan posao za međunarodno poslovanje, ali se koristi i u unutrašnjem poslovanju.

Ugovaranjem dokumentarnog akreditiva štite se interesi i prodavca i kupca, jer bez obzira na njihovu prostornu udaljenost daje sigurnost kupcu da dobije robu koju potražuje, u količini i kvalitetu koji je ugovorio, a prodavcu da kod akreditivne banke naplati iznos novca koju je ugovorio za prodatu robu. Ovdje dolaze do izražaja osnovne funkcije akreditiva kao sredstva plaćanja a istovremeno i sredstva obezbjeđenja.

Otvarajući akreditiv banka stupa u neposredne i pravno potpuno samostalne odnose sa jedne strane sa nalogodavcem (kupcem), a sa druge sa korisnikom akreditiva (prodavcem).

Učesnici u pravnom poslu dokumentarnog akreditiva ulaze u više nezavisnih i samostalnih pravnih odnosa, i to: odnos nalogodavca i akreditivne banke; odnos akreditivne banke i drugih banaka kojima je upućen nalog ili molba da obave neke poslove u vezi sa akreditivom (nominovane banke); odnos akreditivne, potvrđujuće ili druge nominovane banke i korisnik akreditiva. Ove odnose karakteriše međusobna odvojenost, nezavisnost i neuslovljenost. To znači da svaki učesnik u pravnom poslu dokumentarnog akreditiva mora ispuniti preuzete obveze nezavisno od drugih učesnika, odnosno da učesnici iz jednoga pravnog odnosa ne mogu uslovljavati ispunjavanje preuzetih obveza između učesnika drugih pravnih odnosa, što nalogodavcu i korisniku akreditiva daje sigurnost da će obostrano biti ispunjene ugovorene obaveze iz osnovnog ugovora.

Otvaranje i realizacija dokumentarnog akreditiva podrazumijeva veoma složene postupke i procedure, u kojim ključnu ulogu imaju precizno i detaljno utvrđene odredbe akreditivne klauzule, kao i jasno utvrđeni uslovi samog akreditiva, od čijeg ispunjenja zavisi sudbina dokumenata podnesenih na honorisanje, odnosno usklađenu prezentaciju banci.

U postupku usklađene prezentacije ovlašćena banka provjerava da li podneseni dokumenti u cjelosti odgovaraju uslovima akreditiva, te honoriše ili negocira saobrazne dokumente (isplaćuje ili otkupljuje dokumente). Tako otkupljene dokumente prosljeđuje akreditivnoj banci, odnosno nalogodavcu (kupcu iz osnovnog posla), koji na osnovu primljenih dokumenata preuzima naručenu robu. Ovako prestaje dokumentarni akreditiv na regularan način.

K L J U Č N E R I J E Č I: dokumentarni akreditiv, međunarodno poslovanje, sredstvo plaćanja, sredstvo obezbjeđenja, akreditivna klauzula, usklađena prezentacija, honorisanje, saobrazni dokumenti.

SADRŽAJ

U V O D	1
1. PORIJEKLO TERMINA I IZVORI PRAVA	2
1.1. Nastanak i porijeklo termina akreditiva	2

1.2.	Izvori prava	3
2.	PRAVNA PRIRODA DOKUMENTARNOG AKREDITIVA.....	5
2.1.	Pojam dokumentarnog akreditiva.....	5
2.1.1.	Dokumentarni akreditiv kao vrsta uslovnog akreditiva.....	6
2.1.2.	Pojam dokumentarnog akreditiva prema Jedoobraznim pravilima.....	6
2.2.	Osnovne karakteristike i teorijska shvatanja o pravnoj prirodi dokumentarnog akreditiva.....	7
2.2.1.	Osnovne karakteristike dokumentarnog akreditiva.....	7
2.2.2.	Osnovna svojstva ugovora o dokumentarnom akreditivu	9
2.2.3.	Teorijska shvatanja o pravnoj prirodi dokumentarnog akreditiva	10
2.3.	Učesnici i osnovne karakteristike pravnih odnosa u dokumentarnom akreditivu.....	11
2.3.1.	Učesnici u dokumentarnom akreditivu	11
2.3.2.	Osnovne karakteristike pravnih odnosa u dokumentarnom akreditivu	13
3.	TOK REALIZACIJE DOKUMENTARNOG AKREDITIVA.....	14
3.1.	Otvaranje i korišćenje dokumentarnog akreditiva.....	14
3.2.	Pojedinačni pravni odnosi nastali u realizaciji dokumentarnog akreditiva.....	18
3.2.1.	Pravni odnos između nalogodavca i korisnika akreditiva.....	18
3.2.2.	Pravni odnos između nalogodavca (kupca) i akreditivne banke	19
3.2.3.	Pravni odnos između akreditivne banke i korespodentne banke	20
3.2.4.	Pravni odnos između banke koja je ovlašćena za isplatu i korisnika akreditiva.....	20
3.3.	Razgraničenje pravnih odnosa nastalih iz dokumentarnog akreditiva od sličnih pravnih poslova	22
3.4.	Osnovna načela poslovanja dokumentarnim akreditivom.....	24
4.	AKREDITIVNI DOKUMENTI I UTVRĐIVANJE SAOBRAZNOSTI.....	26
4.1.	Dokumenti koji se podnose na usklađenu prezentaciju	26
4.1.1.	Osnovni robni dokumenti.....	27
4.1.2.	Transportni ili prevozni dokumenti	28
4.1.3.	Dokumenti o osiguranju	30
4.1.4.	Ostali dokumenti	32
4.2.	Utvrdjivanje usklađenosti ili saobraznosti dokumenata	33
4.2.1.	Načela utvrđivanja usklađenosti	33
4.2.2.	Utvrdjivanje rokova i mjesta	35
5.	VRSTE DOKUMENTARNIH AKREDITIVA	36
5.1.	Akreditivi prema načinu i roku isporuke	36

5.2.	Akreditivi prema odnosu akreditivne banke i korisnika	37
5.3.	Akreditivi prema bankarskoj praksi	40
5.4.	Elektronski akreditiv	43
6.	SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU DOKUMENTARNOG AKREDITIVA I SLIČNIH BANKARSKIH POSLOVA	46
6.1.	Sličnosti i razlike između dokumentarnog akreditiva i bankarske garancije.....	46
6.2.	Sličnosti i razlike između dokumentarnog akreditiva i dokumentarnog inkasa.....	48
6.3.	Sličnosti i razlike između dokumentarnog akreditiva i bankarske doznake.....	49
7.	PRESTANAK DOKUMENTARNOG AKREDITIVA, PREVARE I ZLOUPOTREBE.....	50
7.1.	Regularan i prijevremeni prestanak	50
7.2.	Prevare i zloupotrebe u praksi pri realizaciji dokumentarnog akreditiva	53
	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA.....	56
	LITERATURA.....	59

UVOD

Razvijanje širenje međunarodne trgovine na udaljene zemlje i kontinente uzrokovalo je pojavu sve većih rizika u poslovanju, a time i potrebu za odgovarajućim obezbjeđenjem kako kupca tako i prodavca. U cilju pronalaženja najpogodnijeg načina izvršenja obaveza ugovornih strana, kao plod i rezultat dugotrajne trgovačke i bankarske prakse, razvio se dokumentarni akreditiv kao sredstvo plaćanja, ali istovremeno i sredstvo obezbjeđenja izvršenja.

Predmet ovog rada je dokumentarni akreditiv kao bankarski pravni posao (ugovor), koji pravni osnov crpi iz osnovnog ugovora (kupoprodajnog ugovora, ugovora o investicionom ulaganju i sl.), zaključenog između klijenta (komitenta) banke i druge ugovorne strane (korisnika akreditiva). To je složen pravni posao u kome akreditivna banka po nalogu svog komitenta, u skladu sa njegovim instrukcijama, vrši plaćanje korisniku, ako korisnik ispuni određene uslove, tj. banka se obavezuje da će korisniku akreditiva isplatiti ugovoreni iznos novca, ako korisnik akreditiva u određenom vremenskom roku banci podnese određene dokumente, kojima dokazuje ispunjenost uslova utvrđenih u akreditivu.

Ovaj rad prevashodno ima za cilj da analizira pravnu prirodu dokumentarnog akreditiva kao sredstva plaćanja a istovremeno i sredstva obezbjeđenja. U tu svrhu rad je podijeljen u sedam dijelova, i to:

1. prvi dio je posvećen istorijatu nastanka i razvoja, te terminološkom značenju i porijeklu termina „akreditiv“, kao i izvorima prava, kako međunarodnim tako i domaćim,
2. naslov drugog dijela je *Pravna priroda dokumentarnog akreditiva*, što govori o suštini dokumentarnog akreditiva sa naglaskom na pravne odnose koji nastaju između učesnika u realizaciji dokumentarnog akreditiva,
3. treći dio nosi naslov *Tok i realizacija dokumentarnog akreditiva* u kojem je opisan postupak otvaranje i korišćenje, te pojedinačni odnosi nastali u fazama otvaranja i korišćenja kao i načela dokumentarnog akreditiva,
4. akreditivni dokumenti i utvrđivanje saobraznosti je tema četvrtog dijela, koji govori o dokumentima potrebnim za korišćenje akreditiva, tj. dokumentima koje je korisnik akreditiva

- dobio od ostalih učesnika nakon što je izvršio sve radnje na koje se obavezao osnovnim ugovorom, te postupku i načinu utvrđivanja njihove usklađenosti sa uslovima iz akreditiva,
5. peti dio je posvećen podjeli i vrstama akreditiva, u zavisnosti od prirode pravnog posla i potreba ugovornih strana,
 6. u šestom dijelu je izvršena analiza sličnosti i razlika dokumentarnog akreditiva i sličnih bankarskih poslova, kao što su bankarska garancija, dokumentarni inkaso, te bankarska doznaka i
 7. sedmi, posljednji, dio posvećen je načinu prestanka dokumentarnog akreditiva, kao i mogućim zloupotrebama koje mogu nastati pri realizaciji dokumentarnog akreditiva.

1. PORIJEKLO TERMINA I IZVORI PRAVA

1.1. Nastanak i porijeklo termina akreditiva

Da bismo pravilno razumjeli kompleksnu prirodu dokumentarnog akreditiva potrebno je da se osvrnemo na uzrok i istorijat njegovog nastanka i razvoja, kao i samo terminološko značenje i porijeklo termina „akreditiv“.

Razvoj međunarodne trgovine je podrazumijevao sve veću udaljenost između prodavca i kupca, a time i manju sigurnost u izvršenje obaveza nastalih iz kupoprodajnih ugovora, za razliku od uobičajenog sklapanja poslova kada je postojala istovremena razmjena novca i robe.

Širenje trgovine na tržišta različitih država i kontinenata donosi i veći rizik u poslovanju, što dovodio do potrebe uspostavljanja adekvatnog sredstva obezbjeđenja koje bi zadovoljilo obje ugovorne strane.

Prvi začeci akreditiva javljaju se još u srednjovjekovnim trgovačkim dokumentima, u obliku kreditnih pisama, koja su kao takva korišćena u tadašnjoj međunarodnoj trgovini. Prvi put je akreditiv upotrijebljen pod nazivom „putničko kreditno pismo“ koje su izdavale banke u zapadnom svijetu sa ciljem da svojim klijentima omogućavaju podizanje novčanih sredstava kod inostranih banaka.¹ Dokumentarni akreditiv je uveden u široku upotrebu kao posljedica nestabilne političko-ekonomske situacije u periodu oko dva svjetska rata, a kao takav se pojavio

¹Delimeđac, M., Dokumentarni akreditiv i elektronsko bankarstvo, *Ekonomski izazovi* 3, 2014.str. 66-78.

krajem 19. vijeka na prostoru Sjeverne Amerike, kao rezultat autonomnog međunarodnog trgovinskog prava, odakle je prenešen u Evropu.

Termin akreditiv potiče od latinske riječi *accreditivum*, i označava punomoćje, što znači da u akreditivnom poslu banka vrši plaćanje za račun nalogodavca.² U pravnom smislu to znači ovlaštenje dato jednom licu da izvrši plaćanje drugom ovlaštenom licu.

Dokumentarni akreditiv je sredstvo plaćanja ali i obezbjeđenja, stoga akreditiv štiti i prodavca i kupca, jer bez obzira na njihovu prostornu udaljenost daje sigurnost kupcu da dobije robu koju potražuje, u količini i kvalitetu koji je ugovorio, a prodavcu da kod akreditivne banke naplati sumu novca koju je ugovorio za prodatu robu.

1.2. Izvori prava

Dokumentarni akreditiv, kao vrsta uslovljenog akreditiva, u Republici Srpskoj uređen je Zakonom o obligacionim odnosima, čl. od 1072. do 1082. Prema članu 1072. Zakona o obligacionim odnosima³, koji govori o obavezi akreditivne banke i formi akreditiva, akreditiv je definisan na sljedeći način: „Prihvatanjem zahtjeva nalogodavca za otvaranje akreditiva, akreditivna banka se obavezuje da će korisniku akreditiva isplatiti određenu novčanu svotu ako do određenog vremena budu ispunjeni uslovi navedeni u nalogu za otvaranje akreditiva. Akreditiv mora biti sačinjen u pismenoj formi.“

S obzirom na to da je dokumentarni akreditiv instrument međunarodnog plaćanja na njega se primjenjuju Zakon o deviznom poslovanju i Zakon o platnom prometu. Međutim, kada se posmatraju nacionalna zakonodavstva ostalih zemalja, dolazi se do zaključka da je u uporednom pravu veoma mali broj zemalja ovu vrstu pravnog posla detaljno regulisao kroz nacionalno zakonodavstvo. Zemlje koje su kroz nacionalno zakonodavstvo uredile posao dokumentarnog akreditiva su: Grčka, Gvatemala, Italija, Kolumbija, Kuvajt, Liban, Meksiko, Republika Srbija, SAD, Sirija, Salvador i druge. Jedino Jednobrazni trgovački zakonik SAD-a sadrži detaljne odredbe o

²Jankovec, I. Privredno pravo, Beograd, 1999. str. 592

³Zakon o obligacionim odnosima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 17/93, 3/96, 37/01, 39/03 i 74/04 - država SFRJ je imala razvijenu privredu i plodno poslovanje sa inostranstvom, a dokumentarni akreditiv je bio značajno zastupljen u međunarodnom plaćanju, gdje su velika novčana sredstva bila u opticaju. Bivša država je ovaj pravni posao uredila kroz odredbe Zakona o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89), a sadašnja Bosna i Hercegovina odnosno Republika Srpska je samo preuzela taj zakon i nastavila sa njegovom primjenom uz sitne izmjene.

dokumentarnom akreditivu, ostale zemlje imaju veoma šture odredbe o ovom pravnom poslu. Republika Srbija, kao i Republika Srpska, je posao dokumentarnog akreditiva uredila kroz Zakon o obligacionim odnosima, koji je preuzet iz bivše zajedničke države SFRJ. Prethodno je ovaj pravni posao bio regulisan Opštim uzansama za promet robom, uzanse br. 193. i 194.

Izbjegavanje detaljnog uređivanja dokumentarnog akreditiva kroz nacionalna zakonodavstva je posljedica njegovog autonomnog načina nastanka i veoma brzog razvoja, što je stvorilo bojazan kod nacionalnih zakonodavaca da bi detaljno uređivanje dokumentarnog akreditiva kroz apstraktne nacionalne propise moglo znatno uticati na stagniranje njegovog, do sada veoma dinamičnog, razvoja.

Na međunarodnom nivou međunarodni dokumentarni akreditiv je uređen Jednoobraznim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive (*Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, ICC Publication No. 500*), koje je utvrdila i prvi put objavila 1933. godine Međunarodna trgovačka komora, u Parizu (u daljem tekstu: Jednoobrazna pravila i MTK).

Jednoobrazna pravila se dopunjuju i mijenjaju, u prosjeku, svakih desetak godina, a posljednji put su revidirana 2006. godine, što je prihvaćeno od strane gotovo svih banaka svijeta. To je bila 6. revizija koja se primjenjuje od 1. jula 2007. godine.⁴ Pored Jednoobraznih pravila MTK je kao dopunske izvore tumačenja preporučila i primjenu Međunarodnih standarda bankarske prakse (ISBP 2007) za pregled dokumenata po dokumentarnim akreditivima, koja su revidirana uz Jednoobrazna pravila broj 600⁵. Međunarodni standardi bankarske prakse su usklađeni sa novim Pravilima i mišljenjima i odlukama MTK komisije za bankarsku tehniku i praksu

⁴**Prva revizija** pokrenuta je na inicijativu američkih banaka na 13. Kongresu MTK u Lisabonu, 1951. godine. Inicijativa se odnosila na zahtjev da se banke zaštite u slučajevima kada su kupci donosili nepotpunu dokumentaciju - brošura MTK broj 151. **Druga revizija** se može nazvati i „globalna“, jer je okupila veliki broj zemalja sa različitih kontinenata (ukupno 178 zemalja). Ovom revizijom iz 1962. godine, postignuta je univerzalna primjena svih obaveza idužnosti kupaca, i u njoj su učestvovali banke iz Engleske i drugih bogatih zemalja, koje su prihvatile njenu primjenu - brošura MTK broj 222. U **trećoj reviziji**, u kojoj su učestvovali zemlje Istočne Evrope, je napravljen važan korak u prihvatanju promjena u transportu robe primjenom standardnih kaluzula FOB i CIF. Ova revizija je izvršena 1974. godine - brošura MTK broj 290. **Četvrta revizija** izvršena je zbog neusklađenosti i pojave velikog broja slučajeva odbijanja isplata, što je izazvalo prvu krizu u akreditivnom poslovanju. Ovom revizijom iz 1983. godine, pojednostavljene su neke procedure tako da je smanjen broj odbijanja isplata po osnovu akreditiva, a usvojene su nove vrste akreditiva: akreditiv sa odloženim plaćanjem i standby akreditiv - brošura MTK broj 400. **Peta revizija** je bila potrebna zbog velike neusaglašenosti dokumenata, i povećanja nepovjerenja korišćenje akreditivnog načina plaćanja. Ova revizija je izvršena 1993. godine, a stupila je na snagu 1. januara 1994. godine. Njome je smanjena strogost u prezentaciji dokumenata i izmijenjena su formulacije u vezi plaćanja akreditivnih i potvrđujućih banaka, koje nisu bile jasne u UCP 400 - brošura MTK broj 500.

⁵ Objavljena su kao International Chamber of Commerce (ICC) publ. No 681

i Jednoobraznim pravilima za ramburs banka banci po dokumentarnim akreditivima, publikacija MTK 725(URR 725).

Jednoobrazna pravila su kodifikovani trgovački običaji, njih nisu donijele države po precuduri za donošenje međunarodnih konvencija, zatosu veoma fleksibilan instrument regulisanja odnosa koji se brzo prilagođava stalnim promjenama nastalim usljed razvoja međunarodne trgovine. Iako nemaju snagu konvencije, uživaju veliki autoritet zahvaljujući svom kvalitetu, te se primjenjuju u preko 140 zemalja.⁶

U unutrašnjem platnom prometu domaće banke primjenjuju Zakon o obligacionim odnosima, dok se Jednoobrazna pravila primjenjuju u međunarodnim plaćanjima. Iako na prvi pogled izgleda da se polja primjene Zakona o obligacionim odnosima i Jednoobraznih pravila ne poklapaju, praksa to opovrgava. Naime, u slučaju da neko pitanje u vezi dokumentarnog akreditiva nije uređeno Zakonom o obligacionim odnosima, Jednoobrazna pravila se primjenjuju kao dopunska, radi popunjavanja pravnih praznina. Takođe, ugovorne strane u unutrašnjem platnom prometu mogu ugovoriti primjenu Jednoobraznih pravila i isključiti odredbe Zakona o obligacionim odnosima.

Većina banaka radi po Jednoobraznim pravilima, a nacionalne propise primjenjuju jedino kada na njih upućuju kolizione norme međunarodnoga privatnog prava, samo u slučaju kada se pojavi problem koji nije regulisan Jednoobraznim pravilima.

Važno je napomenuti da se odredbe Zakona o obligacionim odnosima i Jednoobraznih pravila u nekim pitanjima razlikuju što može dovesti do određene pravne nesigurnosti.

2. PRAVNA PRIRODA DOKUMENTARNOG AKREDITIVA

2.1. Pojam dokumentarnog akreditiva

Upravnoj teoriji akreditiv se definiše kao skup pravnih odnosa u kojima banka po analogi svog komitenta uskladi sa njegovim instrukcijama, vrši plaćanje korisniku, bez ikakvih uslova i ako korisnik ispunio određene uslove.⁷ S tim u vezi, mogu da postoje ili ne postoje uslovi pod kojima se akreditiv može koristiti, pa razlikujemo uslovne i bezuslovne akreditive.

⁶Lista ovih zemalja može se naći u publikacijama ICC, i na sajtu www.iccwbo.org.

⁷Mićović, M. Privredno pravo, Kragujevac, 2010.str. 512.

- 1) **Bezuslovni akreditiv** (lični i budžetski akreditiv, te putničko kreditno pismo) podrazumijeva da naplata iznosa, na koji akreditiv glasi, nije uslovljena ispunjavanjem posebnih uslova, dovoljno je samo utvrđivanje identiteta njegovog korisnika.
- 2) **Uslovni akreditiv** podrazumijeva da je korisnik obavezan da ispuni u akreditivu utvrđene uslove da bi stekao pravo na naplatu iznosa na koji akreditiv glasi.

U okviru uslovnog akreditiva razlikujemo:

- *dokumentarni akreditiv* kod kojeg su uslovi sadržani u dokumentima (ako se uslovi odnose na robu onda je to dokumentarni robni akreditiv) i
- *međunarodni dokumentarni akreditiv* koji se koristi u međunarodnom prometu i koji je uređen Jednoobraznim pravilima.

2.1.1. Dokumentarni akreditiv kao vrsta uslovnog akreditiva

Dokumentarni akreditiv, kao vrsta uslovnog akreditiva, se može definisati kao složen pravni posao u kome akreditivna banka po nalogu svog komitenta, u skladu sa njegovim instrukcijama, vrši plaćanje korisniku, ako korisnik ispuni određene uslove. Naime, akreditivna banka se obavezuje da će korisniku akreditiva isplatiti ugovoreni iznos novca, ako korisnik akreditiva u određenom vremenskom roku banci podnese na honorisanje određene saobrazne dokumente, kojima dokazuje ispunjenost uslova utvrđenih u akreditivu.

Prema članu 1075. Zakona o obligacionim odnosima utvrđeno je da dokumentarni akreditiv postoji kada je banka obavezna da isplati korisniku akreditiva određenu novčanu svotu pod uslovom da joj bude podnjet dokument prema uslovima utvrđenim u akreditivu, a prema članu 1076. istog zakona utvrđeno je da je banka, koja otvara dokumentarni akreditiv, dužna da izvrši klauzule plaćanja pod uslovima predviđenim u akreditivu.⁸

Dokumentarni akreditiv je bankarski posao i spada u grupu neutralnih poslova, u kojima banka pruža određene usluge i ima pravo na proviziju.

2.1.2. Pojam dokumentarnog akreditiva prema Jednoobraznim pravilima

Termin „akreditiv“, u skladu sa odredbom člana 2. Jednoobraznih pravila, po posljednjoj reviziji iz 2006. godine, označava svaki sporazum, bez obzira na naziv ili opis, koji je neopoziv i

⁸Pogledati čl. 1075. i 1076. Zakona o obligacionim odnosima

kojim se konstituiše definitivna obaveza akreditivne banke da honoriše usklađenu prezentaciju. S tim u vezi „usklađena prezentacija“ je definisana kao prezentacija koja je u skladu sa odredbama i uslovima akreditiva, primjenjivim odredbama Jednoobraznih pravila i Međunarodnom standardnom bankarskom praksom za ispitivanje dokumenata po dokumentarnim akreditivima – ISBP.

Iz navedene formulacije slijedi da se honoriše sama radnja prezentacije, a ne prezentovani ili podnijeti dokumenti. Podnošenje ili prezentacija dokumenata je samo sredstvo kojim se korisnik služi da bi dokazao da je ispunio uslove iz otvorenog akreditiva, pa nije logično da banka honoriše samu radnju, već dokumente.⁹ Cijeneći navedeno može se zaključiti da bi bilo preciznije da je u Jednoobraznim pravilima utvrđena obaveza banke da honoriše saobrazne dokumente, kao što je bilo utvrđeno u prethodnim revizijama.

Takođe, prema Jednoobraznim pravilima termin „honorisanje“ podrazumijeva plaćanje po viđenju, ako je akreditiv raspoloživ sa plaćanjem po viđenju (isporučena roba se plaća po predaji urednih akreditivnih dokumenata), preuzimanje obaveze za odloženo plaćanje i plaćanje na dan dospjeća, ako je akreditiv raspoloživ sa odloženim plaćanjem ili akceptiranje mjenice vučene od strane korisnika i plaćanje na dan dospjeća, ako je akreditiv raspoloživ uz akcept. Akreditivna banka ili druga ovlašćena banka, kod koje je akreditiv raspoloživ, može izvršiti honorisanje saobraznih (usklađenih) dokumenata.

2.2. Osnovne karakteristike i teorijska shvatanja o pravnoj prirodi dokumentarnog akreditiva

2.2.1. Osnovne karakteristike dokumentarnog akreditiva

Dokumentarni akreditiv je bankarski pravni posao (ugovor) koji pravni osnov crpi iz osnovnog ugovora (kupoprodajnog i sl.), zaključenog između klijenta (komitenta) banke i druge ugovorne strane (korisnika akreditiva). Bankarski poslovi su osnovni pravni oblici regulisanja novčane cirkulacije u jedinstvenom novčanom sistemu, kao i u okvirima jedinstveno kreditno-moneterane politike naše zemlje.¹⁰

⁹Popović, V. i Vukadinović, R. Međunarodno poslovno pravo, posebni dio ugovori međunarodne trgovine, Banja Luka-Kragujevac, 2010. str. 466.

¹⁰Carić, S. et al., Privredno pravo, Novi Sad, Privredna akademija, 2011. str. 261.

Banka u kojoj je otvoren akreditiv (akreditivna banka), po zahtjevu lica koje otvara akreditiv (svog komitenta-kupca), se obavezuje da sama ili preko druge korespondentne banke izvrši isplatu određenog iznosa novca u korist korisnika akreditiva (prodavca ili trećeg lica), kada on izvrši prezentaciju određenih dokumenata kojima dokazuje da je izvršio ugovorne obaveze. Primjera radi, prodavac predajom teretnice (hartija od vrednosti koja pokazuje da je roba predata prevozniku) dokazuje da je poslao robu koja je predviđena u ugovoru i time stiče pravo da kod banke podigne ugovoreni iznos novca. Iako akreditiv predhodno postojan je osnovnog (kupoprodajnog ili sličnog) ugovora i izdavan je na logan njegov otvaranje od strane klijenta banke, koji je u stvarima dužnik (kupac) u osnovnom ugovoru, trebao glasiti da je akreditiv potpuno samostalan i nezavisan pravnim posao.¹¹ U članu 1074. Zakona o obligacionim odnosima utvrđeno je da je akreditiv nezavisan od ugovora o prodaji ili drugog pravnog posla povodom kojega je akreditiv otvoren. O samostalnosti i nezavisnosti ugovora o akreditivu će biti još riječi u ovom radu.

Imajući u vidu navedeno, jasno se uočavaju dvije osnovne karakteristike dokumentarnog akreditiva, i to:

- dokumentari akreditiv kao sredstvo plaćanja i
- dokumentarni akreditiv kao sredstvo obezbjeđenja izvršenja.

1) Dokumentari akreditiv kao sredstvo plaćanja

U osnovnom ugovoru (kupoprodajnom ili ugovoru o izvođenju investicionih radova), utvrđuje se akreditivna klauzula kojom se dužnik (kupac ili naručilac) obavezuje da će kod svoje banke otvoriti dokumentarni akreditiv u korist povjerioca (prodavca ili izvođača radova). Na osnovu akreditivne klauzule dužnik sklapa ugovor sa izabranom bankom (otvara akreditiv kod banke) u korist povjerioca iz osnovnog posla, koji ima pravo da koristi akreditiv kada se ispune uslovi utvrđeni u samom akreditivu. To znači, akreditiv omogućava dužniku (kupcu-uvozniku) iz osnovnog posla da svoju obavezu (plaćanje ugovorene cijene) prema povjeriocu (prodavcu-izvozniku) izvrši preko akreditivne banke u visini akreditivnog iznosa. Ovakav način izvršenja ugovornih obaveza odgovara i prodavcu jer mu za iste pored kupca direktno odgovara i akreditivna banka.

¹¹Carić, S. op. cit. str. 277.

2) Dokumentarni akreditiv kao sredstvo obezbjeđenja izvršenja

Realizacija ugovora o kupoprodaji putem dokumentarnog akreditiv doprinosi sigurnosti, naročito u međunarodnim plaćanjima, jer kupacplaća tek kada ima dokaz da je roba poslata, a prodavac zna da će mu biti plaćeno kada bancidostavi dokaze da je robu poslao u ugovorenoj količini i kvalitetu, tj. kupacse osigurava da robu neće isplatiti prije nego što stekne pravo raspolaganja nad njom, a prodavac se osigurava da se neće odreći prava raspolaganja nad robom prije nego što je naplati. Plaćanje putem akreditiva se pretežno praktikuje kada se posluje na visoko rizičnim tržištima (sa zemljama u tranziciji, na teritorijama koje su zahvaćene ratnim sukobima, nestabilnim valutama i deviznom politikom i sl), jer garantuje da će obje strane ispoštovati ugovorne obaveze, ali sa druge strane uzrokuje visoke troškove plaćanja bankarskih usluga.

Pored navedenog, neke vrste akreditiva (akreditiv saodloženim plaćanjem i prenosivi akreditiv) se mogu koristiti i kao sredstvo kreditiranja kupca ili finansiranja cjelokupnog posla, o čemu će biti riječi u dijelu koji se bavi vrstama akreditiva.

2.2.2. Osnovna svojstva ugovora o dokumentarnom akreditivu

Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima Republike Srpske, ugovor o dokumentarnom akreditivu karakterišu osnovna svojstva prema kojima je to:

- imenovani ugovor, jer je posebno uređen zakonom (članovi od 1072. do 1082.),
- formalan ugovor, jer mora biti sastavljen u pismenoj formi (član 1072.stav 2.),
- nezavisan, jer je samostalan i ne zavisi od osnovnog pravnog posla povodom kojeg je otvoren (član 1074.)

Pored navedenog, za ugovor o dokumentarnom akredietivu se još može reći i da je:

- dvostrano obavezujući, jer iz njega proizilaze obaveze za obje strane i
- adhezioni, jer strane u ovom ugovoru,pored domaćih propisa koji se moraju poštovati,praktično prihvataju i Jednoobrazna pravila i odgovarajuće propisane formule.

2.2.3. Teorijska shvatanja o pravnoj prirodi dokumentarnog akreditiva

U teriji postoje dva pristupa kada je u pitanju pravna priroda akreditiva, tj. kada se posmatra odnos akreditivne banke i korisnika akreditiva. Jedna grupa teoretičara smatra da je to dvostrani pravni posao ili ugovor, dok druga grupa smatra da je to jednostrani pravni posao.

Različiti stavovi teoretičara, po pitanju pravne prirode dokumentarnog akreditiva, potiču od različitog stava prema nastanku odnosa između akreditivne banke i korisnika akreditiva. Naime, zastupnici shvatanja da je akreditiv *jednostrani pravni posao* ističu da se pisano obavještenje o otvorenom akreditivu treba tretirati kao ponudu za zaključenje ugovora. Dakle, da bi ugovor nastao potrebno je da ponuđena strana na uobičajen način prihvati ponudu. Kako Jednoobrazna pravila i Zakon o obligacionim odnosima ne propisuju nikakvu obavezu davanja saglasnosti, ni izričitu ni prećutnu (konkludentnim radnjama), možemo zaključiti da, za nastanak ugovornog odnosa između akreditivne banke i korisnika akreditiva, nije potrebna bilo kakva saglasnost. Još ostaje da se provjeri da li se ćutanje ponuđenog može smatrati kao prihvatanje ponude. Međutim, ćutanje druge strane se prema opštim pravilima ugovornog prava ne može tretirati kao prihvatanje ponude, osim u zakonom predviđenim izuzecima, što nije slučaj sa akreditivom. Iz svega navedenog slijedi zaključak da se na ovaj način ne može zaključiti dvostrani pravni posao, tj. da je ugovor o akreditivu jednostrani pravni posao.

Sa druge strane, zastupnici shvatanja akreditiva kao *dvostranog pravnog posla* ističu da je korisnik akreditiva svoju saglasnost dao u akreditivnoj klauzuli, dakle u osnovnom ugovoru, te je pravni odnos između akreditivne banke i korisnika akreditiva nastao u momentu kada je korisnik primio obavještenje o otvorenom akreditivu, bez obaveze da se o njemu ponovo izjašnjava. Ovo shvatanje se podudara i sa činjenicom da je pravni posao otvaranja akreditiva ugovor u korist trećeg lica, te da se saglasnost lica u čiju korist je sklopljen ne zahtijeva. Međutim, treba imati u vidu da pravo korisnika akreditiva ne izvire iz osnovnog (npr. kupoprodajnog) ugovora već direktno iz obavještenja o otvaranju akreditiva, i obaveza banke prema njemu nastaje u momentu prijema obavještenja o otvorenom akreditivu. S tim u vezi važno je istaći da korisnik akreditiva (a ni nalogodavac) ne može pojedinačno uticati na izmjenu akreditiva, ako sadržina otvorenog akreditiva ne odgovara akreditivnoj klauzuli (ili nalogu za otvaranje akreditiva). U ovom slučaju bi korisnik akreditiva mogao samo da odbije da koristi prava koja ima po otvorenom akreditivu, ali ne bi mogao svojom izjavom ili prigovorom spriječiti njegov nastanak ili ga izmijeniti.

Analizirajući oba shvatanja teoretičara, a imajući u vidu način nastanka obaveze akreditivne banke prema korisniku akreditiva, jasno je da akreditivna obaveza nastaje jednostranom izjavom volje akreditivne banke. Takođe, u jednoobraznim pravilima i u uporednom pravu je prihvaćeno isto rješenje u pogledu nastanka akreditivne obaveze, ali su shvatanja u pogledu pravne kvalifikacije ovog odnosa u uporednom pravu veoma različita. U osnovi, u angloameričkom pravu preovladavaju različiti vidovi ugovorne teroje, dok su mišljenja u kontinentalno evropskoj teoriji podijeljena na ugovorna i shvatanja o jednostranom obećanju duga.¹²

2.3. Učesnici i osnovne karakteristike pravnih odnosau dokumentarnom akreditivu

2.3.1. Učesnici u dokumentarnom akreditivu

Pored odnosa iz osnovnog ugovora između povjerioca (prodavca) idužnika (kupca), sklapanjem ugovora o akreditivu stvaraju se novi nezavisni pravni odnosi po akreditivnom posluu kojem učestvuju najmanje tri lica: nalogodavac, akreditivnabanka i korisnik akreditiva, a novonastali odnosi su odnos između nalogodavca i banke, i odnos između banke i korisnika.

U slučaju međunarodnog dokumentarnog akreditiva, pored akreditivne banke u akreditivnom poslu učestvuju i druge korespodentne banke (nominovane, konfirmirajuće i avizirajuće).

- 1) **Nalogodavac**(eng. Applicant for the Letter of Credit) može biti svako pravno ili fizičko lice (dužnik), koje se u osnovnom poslu posebnom klauzulom obavezalo da će, radi izvršenja svojih obaveza (plaćanje ugovorenog iznosa), kod akreditivne banke otvoriti akreditiv, tj. sklopiti ugovor sa bankom o akreditivu, u korist trećeg lica ili korisnika akreditiva (povjerioca). Jednoobrazna pravila definišu nalogodavca kao stranu na čiji je zahtjev otvoren akreditiv. Radi otvaranja akreditiva, klijent (dužnik iz osnovnog posla) se obično obraća svojoj banci sa kojom pretežno posluje, sa nalogom za otvaranje akreditiva. Nalog se može dati na standardizovanom obrascu MTK ili na obrascu te banke. Po prihvatanju naloga od strane banke, dužnik iz osnovnog posla postaje nalogodavac i jedna od strana u akreditivnom poslu.

¹²Detaljnije pogledati Vukadinović, R., *Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva*, Beograd, 1989, str. 106-108

2) **Korisnik akreditiva**(eng. beneficiary) je povjerilac iz osnovnog ugovora, to može biti prodavac iz kupoprodajnog ugovora i slično. To je uvijek lice (beneficijer) u čiju korist je otvoren akreditiv, i koje ispunjenjem svojih obaveza iz osnovnog ugovora naplaćuje ugovoreni iznos kod akreditivne banke čime se akreditivni posao uspješno realizuje.

3) **Akreditivna i korespodentne banke**

Banka koja je označena u akreditivnoj klauzuli od strane povjerioca u osnovnom ugovoru, postaje *akreditivna banka*(eng. issuing bank) kada prihvati nalog za otvaranje akreditiva od strane nalogodavca. Uobičajeno je da akreditivna banka bude neka banka u zemlji sjedišta kupca, ali nerijetko prodavac (ili drugi povjerilac) iz razloga nepovjerenja može tražiti da se akreditiv otvori u nekoj drugoj ili čak zemlji njegovog sjedišta. Važno je istaći da Jednoobrazna pravila preporučuju da banka mora biti jasno navedena u akreditivnoj klauzuli i da će izrazi poput „veoma dobra“ ili „poznata“, koji se često koriste u praksi, u slučaju tumačenja biti protumačeni kao nejasni. Akreditive mogu otvarati i konfirmirati samo banke ovlaštene za te poslove shodno nacionalnim propisima, a samim tim njihov rad podliježe strogom nadzoru kontrolnih organa i centralnih monetarnih vlasti.¹³ Međutim, nalogodavac mora otvoriti akreditiv isključivo kod one banke koju je u akreditivnoj klauzuli označio povjerilac iz osnovnog posla.

Pod pojmom *korespodentne banke* su označene sve banke, osim akreditivne, koje učestvuju u akreditivnom poslu, i zavisno od njihove uloge u istom dijele se na:

- nominivane ili imenovane,
- konfirmirajuće ili potvrđujuće i
- avizirajuće.

Nominovana ili imenovana banka (eng. nominated bank) je svaka druga banka osim akreditivne, najčešće iz zemlje korisnika akreditiva, kod koje se može realizovati akreditiv. Nominovana banka je svaka banka koja je od akreditivne banke dobila nalog ili molbu da obavi neku radnju u vezi sa akreditivom, odnosno to je svaka banka ovlašćena da honoriše podnešene saobrazne dokumente i isplati u akreditivu određen iznos, preuzme obavezu odgođenog plaćanja, akceptira ili otkupiti mjenicu. Tek u momentu kada nominovana banka prihvati nalog ili molbu akreditivne banke ona postaje obavezna prema korisniku akreditiva, sve do tog momenta

¹³ Anđelković, C., Šesta revizija Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive (UCP 500), www.ubs-asb.com

nominovana banka nema nikakvu obavezu prema njemu. U momentu stavljanja potvrde ili konfirmacije na zahtjev ili molbu akreditivne banke nominovana banka postaje **konfirmirajuća banka** (eng. Confirming Bank), tj. preuzima sve obaveze akreditivne banke prema korisniku akreditiva. Nominovana banka ima pravo na naknadu (ramburs) od akreditivne banke za iznos isplaćen na ime akreditiva. U tom smislu možemo razlikovati: *isplatnu banku* (eng. Paying Bank) - ovlašćenu za isplatu iznosa utvrđenog u akreditivu na teret i po nalogu akreditivne banke, i *negocirajuću banku* (eng. Negotiating Bank) - ovlašćenu da od određenog garanta isplati akreditivni iznos uz uslov da joj korisnik preda mjenicu i dokumente koji su određeni u akreditivnim uslovima. Uloga **avizirajuće banke** (eng. Advising Bank) je da saopšti (avizira) korisniku akreditiva da je akreditiv otvoren u njegovu korist. Ako avizirajuća banka nije prihvatila nalog ili molbu akreditivne banke, odnosno ako nije preuzela obavezu prema korisniku akreditiva da honoriše ili negocira akreditiv, ona ima ulogu savjesnog prenosioca obavještenja o otvaranju akreditiva.

2.3.2. Osnovne karakteristike pravnih odnosa u dokumentarnom akreditivu

Dokumentarni akreditiv je pravni posao, koji ima ulogu instrumenta plaćanja, u kojem se banka na zahtjev (po nalogu) nalogodavca obvezuje da će isplatiti korisniku akreditiva, ili nekome trećem licu koje on označi, određeni iznos novca (odnosno akceptirati i negocirati mjenicu u čenu od korisnika) ili dati ovlaštenje nekoj drugoj banci da izvrši plaćanje (da akceptira ili negocira mjenicu), pod uslovom da korisnik banci preda određene dokumente i ispuni ostale uslove iz akreditiva.

U okviru dokumentarnog akreditiva učesnici ulaze u više nezavisnih pravnih odnosa, i to:

- odnos nalogodavca i akreditivne banke,
- odnos akreditivne banke i konfirmirajuće (potvrđujuće) banke,
- odnos akreditivne banke i drugih banaka kojima je upućen nalog ili molba da obave neke poslove u vezi sa akreditivom (nominovane banke),
- odnos akreditivne, potvrđujuće ili druge nominovane banke i korisnik akreditiva.

Sve navedene odnose karakteriše međusobna **odvojenost, nezavisnost i neuslovljenost**.

To znači da svaki učesnik u pravnom poslu dokumentarnog akreditiva mora ispuniti preuzete obaveze nezavisno od drugih učesnika, što znači da učesnici iz jednog pravnog odnosa nemogu uslovljavati ispunjavanje preuzetih obave-

za između učešnika drugih pravnih odnosa. Jednoobrazna pravila u svojim odredbama govore o ovom načelu, po kojem se korisnik akreditiva u skladu sa ugovornim odnosom koji postoji između banke i izmalo godavca akreditivne banke.

Isto tako, događaji koji mogu uticati na nemogućnost ispunjenja preuzetih obveza u jednom pravnom odnosu nemogu biti razlog za neispunjavanje obveza iz drugoga pravnog odnosa. Takođe, nalogodavci korisnik akreditiva u skladu sa ugovornim odnosom nemogu pozivati na svoj odnos iz osnovnog ugovora (npr. kupoprodajnog). Banke se takođe, usvojim međusobnim odnosima, ne mogu pozivati na odnos između povjerioca i dužnika iz osnovnog ugovora, niti na odnos između dužnika na nalogodavca i akreditivne banke. Bilo koji učesnik, bilo kojeg ugovornog odnosa iz dokumentarnog akreditiva, može se pozivati samo na odredbe datog ugovornog odnosa. Navedene činjenice su veoma važne jer daju sigurnost nalogodavcu i korisniku akreditiva da će obje strane ispuniti ugovorene obaveze iz osnovnog ugovora.

3. TOK REALIZACIJE DOKUMENTARNOG AKREDITIVA

3.1. Otvaranje i korišćenje dokumentarnog akreditiva

Posao dokumentarnog akreditiva, pored toga što je višestran, odvija se u fazama. Za početak ćemo razdvojiti dvije osnovne faze koje ćemo razraditi, i to:

- 1) faza otvaranja akreditiva (slika 1. Šematski prikaz otvaranja akreditiva) i
- 2) faza korišćenja akreditiva (slika 2. Šematski prikaz korišćenja akreditiva)

Otvaranju dokumentarnog akreditiva prethodi sklapanje osnovnog ugovora u kojem se, u akreditivnoj klauzuli dužnik (kupac - uvoznik) obvezuje da će povjeriocu (prodavcu - izvozniku) ugovorenu robu ili uslugu platiti akreditivom. U akreditivnoj klauzuli je neophodno jasno i detaljno navesti sve podatke na osnovu kojih se može izdati potpun i precizan nalog za otvaranje akreditiva. Kupac preuzima obavezu da kod banke, jasno označene u akreditivnoj klauzuli, otvori akreditiv, odnosno daje nalog toj banci da otvori akreditiv u korist prodavca, koji postaje korisnik akreditiva. Nalog za otvaranje akreditiva je formular, čiji sadržaj precizno propisuju Jednoobrazna pravila, a moraju ga poštovati sve banke koje rade po tim pravilima.

Akreditivna banka otvara dokumentarni akreditiv prema uputstvima kupca, u kojem se obvezuje da će korisniku akreditiva honorisati podnešene dokumente ako korisnik akreditiva ispunji sve uslove navedene u tekstu akreditiva, tj. ako izvrši prezentaciju ugovorenih dokumenata u određenom roku.

Neizostavni element koji se precizira u akreditivu je utvrđeni iznos novca na koji akreditiv glasi (obično je to cijena robe ili usluge iz osnovnog posla), a uslovi koji se navode u akreditivu su sljedeći:

- tačno nabrojani dokumenti koje korisnik akreditiva treba podnijeti banci, i precizno opisan njihov sadržaj,
- navedena sva lica koja se mogu pojaviti u akreditivnom poslu i detaljno opisana njihova uloga u istom,
- rok isporuke, rok predaje dokumenata i rok isteka važenja akreditiva i
- druge pojedinosti.

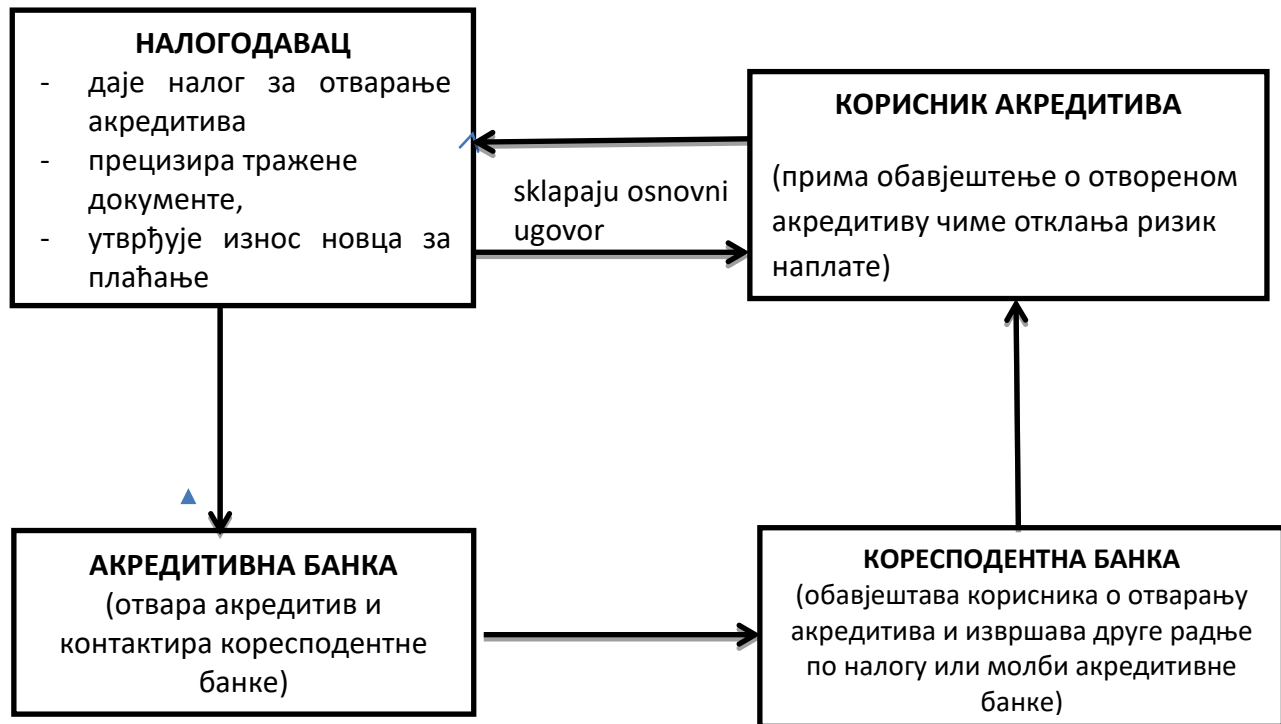
Akreditivna banka, nakon detaljno utvrđenog teksta akreditiva, kontaktira korespondentne banke (najčešće su to banke u zemlji prodavca), kako bi obavještenje o otvorenom akreditivu dostavila korisniku, pri čemu akreditivna banka može da traži od korespondentne banke da dostavi korisniku obavještenje o otvorenom akreditivu:

- bez preuzimanja bilo kakve druge obveze - u ovom slučaju korespondentna banka ima ulogu avizirajuće banke,
- pri čemu daje ovlaštenje korespondentnoj banci da pregleda dokumente i izvrši honorisanje - u ovom slučaju korespondentna banka ima ulogu nominovane banke,
- i da ujedno potvrdi (konfirmira) akreditiv - u ovom slučaju korespondentna banka ima ulogu konfirmirajuće banke.

Obavještenje koje je korisnik akreditiva primio znači da mu banka neopozivo stavlja na raspolaganje u akreditivu naznačeni iznos novca i daje mu obećanje da će isti isplatiti neposredno po prezentaciji utvrđenih dokumenata u okviru određenog roka.

Nakon uspješno sprovedene prve faze, povjerilac iz osnovnog posla je otklonio rizik naplate (veoma važno!) pa odmah može dati nalog za isporuku robe.

Slika 1. Šematski prikaz faze otvaranja akreditiva

Pošto je korisnik akreditiva isporučio robu skladu sa osnovnim ugovorom, pribavlja sve dokumente koji dokazuju da je roba isporučena skladu sa ugovorom, i koji moraju biti saobrazni uslovima akreditiva (npr. fakturu, teretnicu, certifikat o kontroli kvaliteta, polisu osiguranja i sl). Potom prikupljene dokumente podnosi banci ovlašćenoj za isplatu na usklađenu prezentaciju.

Banka ovlašćena za honorisanje (isplatu) ispituje podnesene dokumente, odnosno provjerava da li u cjelosti ispunjavaju uslove iz akreditiva, tj. da li su saobrazni.

Ako banka utvrdi da dokumenti u cjelosti odgovaraju uslovima akreditiva, tj. da su saobrazni, banka honorira podnesene dokumente (isplaćuje prodavca iz osnovnog posla), zatim proslijeđuje dokumente akreditivnoj banci, odnosno na logodavcu (kupcu iz osnovnog posla), kojina osnovu primljenih dokumenata preuzima naručenu robu. Na ovaj način dokumentarni akreditiv regularno prestaje.

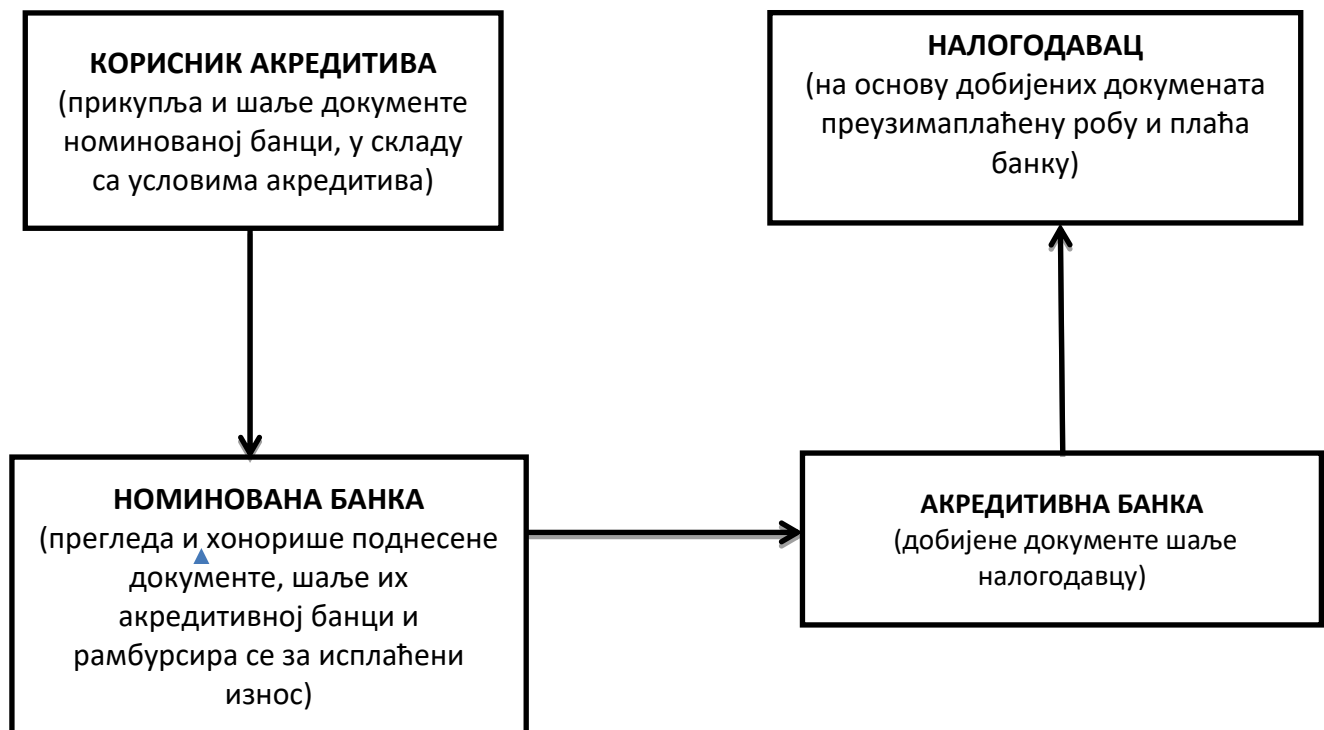
Dakle, suština ove složene transakcije akreditiva leži u činjenici da je roba simbolički predstavljena robnim dokumentima, a uloga dokumenata, kao reprezenata robe je trostruka: oni služe kao dokaz kupcu da je roba otpremljena, da je roba saobrazna odredbama iz ugovora i da

nakon isplate od strane banke, preuzimanjem dokumenata, kupac stiče pravo svojine na robu, bez njenog fizičkog prisustva.¹⁴

Ako banka utvrdi da dokumenti nisu u skladu sa uslovima akreditiva, tj. da nisu saobrazni, banka će ih staviti na raspolaganje korisniku akreditiva (podnosiocu) i odbiti isplatu.

U posljednjem slučaju korisnik najčešće ovlašćuje nominovanu banku da dokumente proslijedi akreditivnoj banci na prihvatanje bez obzira na uočenu nesaobraznost. O akreditivnim dokumentima i utvrđivanju saobraznosti će biti više riječi u jednom od sljedećih naslova.

Slika 2. Šematski prikaz faze korišćenja akreditiva

Pravni posao dokumentarnog akreditiva opisan u ovom tekstu čini akreditiv u širem smislu. U užem smislu, pod akreditivom se podrazumijeva samo pravni odnos između akreditivne banke i korisnika akreditiva.¹⁵

¹⁴Milenković–Kerković, T., Spirović–Jovanović, L., Obligacije i ugovori trgovinskog prava, Niš, 2013, str. 363.

¹⁵Popović, V., Vukadinović, R., op. cit. str. 468.

3.2. Pojedinačni pravni odnosi nastali u realizaciji dokumentarnog akreditiva

Pravne odnose, nastale u realizaciji dokumentarnog akreditiva, možemo posmatrati kao unutrašnje i spoljašnje, u odnosu na to koji subjekti učestvuju u njima, no prije toga ćemo ih posmatrati po vremenu nastanka, pa razlikujemo:

- odnos između nalogodavca i korisnika akreditiva,
- odnos između nalogodavca i akreditivne banke,
- odnos između akreditivne banke i korespondentne banke i
- odnos između banke koja je ovlaštena za isplatu korisnika akreditiva.

3.2.1. Pravni odnos između nalogodavca i korisnika akreditiva

Pravni odnos između nalogodavca i korisnika akreditiva nastaje iz osnovnog pravnog posla, to može biti ugovor o pružanja usluga ili kupoprodaji robe, no uvijek je to ugovor u kojem ugovorne strane ne izvršavaju svoje obaveze istovremeno i u kojem se dokumentima može dokazivati izvršenje obaveza. U praksi je to najčešće ugovor zaključen u međunarodnoj trgovini i on je upravo razlog za otvaranje međunarodnog dokumentarnog akreditiva. Iako osnovni posao nije akreditivne prirode niti spada u pojam akreditiva, on je značajan jer sadrži akreditivnu klauzulu koja obavezuje dužnika da svoju obavezu izvrši otvaranjem dokumentarnog akreditiva. Naime, u osnovnom ugovoru se jedna strana (kupac - dužnik) obavezuje da će izvršiti plaćanje za naručenu robu otvaranjem akreditiva u korist druge strane (prodavca-povjerioca). Dužnik iz osnovnog posla će biti odgovoran povjeriocu za neizvršavanje ugovorene obaveze (plaćanje ugovorenog iznosa), ako ne otvori akreditiv ili ako zbog njegove krivice ne dođe do isplate po akreditivu. Samo otvaranje akreditiva ne znači isplatu ugovorenog iznosa i time se kupac ne oslobađa svoje osnovne obaveze iz kupoprodajnog ugovora, on samo postupa po akreditivnoj klauzuli i omogućava prodavcu da se sigurnije naplati, ako u predviđenom roku ispuni uslove utvrđene u akreditivu, jer mu za plaćanje ugovorenog iznosa pored kupca sad garantuje i akreditivna banka. Takođe, akreditiv se otvara kod banke koju je u akreditivnoj klauzuli naveo prodavac (korisnik akreditiva), i to je uvijek banka u koju on ima povjerenja. Međutim, ako prodavac isporuči robu prije otvaranja akreditiva, preuzima rizik naplate jer će se moći naplatiti samo od kupca. U odnosu na pravni posao dokumentarnog akreditiva ovaj pravni odnos je spoljašnji.

3.2.2. Pravni odnos između nalogodavca (kupca) i akreditivne banke

Pravni odnos između nalogodavca (kupca) i akreditivne banke je ujedno prvi unutrašnjopravni odnos. Prvo lice u ovom pravnom odnosu je uvijek nalogodavac koji je ustvari dužnik iz osnovnog (kupoprodajnog ili drugog) ugovora, po osnovu kojeg on ima obavezu plaćanja ugovorene cijene za robu ili usluge prema povjeriocu, koji će se pojaviti kao korisnik akreditiva. Drugo lice u ovom pravnom odnosu je uvijek banka. Nalogodavac podnosi zahtev za otvaranje akreditiva banci označenoj u akreditivnoj klauzuli, na propisanom obrascu koji banka koristi u svom poslovanju. Nalog mora biti jasan i bez suvišnih detalja, a nalogodavac snosi rizik za svaku nejasnoću u datim instrukcijama jer banka može da dopuni ili proširi odredbe da bi korišćenje akreditiva bilo moguće. U slučaju da sadržina otvorenog akreditiva ne odgovara sadržini naloga, nalogodavac mora bez odlaganja tražiti da se izvrši usklađivanje sadržaja akreditiva sa nalogom. U navedenom slučaju se radi o ispravkama grešaka, u skladu sa opštim pravilima obligacionog prava, a ne o izmjenama akreditiva, koje su regulisane članom 10. Jednoobraznih pravila. Međutim, ako sadržaj otvorenog akreditiva odgovara nalogu ali ne i akreditivnoj klauzuli, izmjene može tražiti korisnik akreditiva. U slučaju da akreditivna banka ne prihvati izmjene, korisnik se može ponašati kao da akreditiv nije ni otvoren i tražiti da mu ugovoreni iznos plati kupac.

Lice koje otvara akreditiv – nalogodavac, otvaranjem akreditiva postaje klijent banke (ako to već nije bio) i obavezanje da obezbijedi novčano pokriće, bilo iz ličnih sredstava ili uzimanjem kredita kod banke, za izvršenje posla predviđenog akreditivom, tj. za isplatu akreditivnog iznosa. Stupanjem u ovaj pravni odnos nastaju obaveze i za banku i za nalogodavca.

Banka preuzima obavezu da:

- u skladu sa prihvaćenim nalogom otvori akreditiv,
- sarađuje sa nalogodavcem u postupku honorisanja, tj. usklađene prezentacije,
- dostavi otkupljene dokumente nalogodavcu.

Nalogodavac preuzima obavezu da:

- obezbijedi akreditivno pokriće,
- nadoknadi isplaćeni akreditivni iznos
- plati proviziju i
- sarađuje u postupku honorisanja dokumenata.

Ugovor o otvaranju akreditiva nastaje u momentu prihvatanja naloga, ali sam akreditiv kao pravni odnos između banke i korisnika nastaje u momentu kada korisnik primi obavještenje da je u njegovu korist otvoren akreditiv.

3.2.3. Pravni odnos između akreditivne banke i korespodentne banke

Pravni odnos između akreditivne banke i korespodentnebanke nastaje nakon otvaranja akreditiva. Naime, akreditivna banka nakon otvaranja akreditiva ima obavezu da korisnika akreditiva obavijesti o istom i da mu isplati ugovorni iznos. Kada je u pitanju međunarodna trgovina akreditivna banka se najčešće nalazi u zemlji sjedišta dužnika - nalogodavca, i ona kontaktira korespodentnu banku u zemlji sjedišta povjerioca – korisnika akreditiva, da preko te banke izvrši obaveze preuzete otvaranjem akreditiva. Sporazumom o međusobnoj saradnji u izvršenju naloga za plaćanje između banaka uspostavlja se poslovnikorespodentni odnos, a takva banka dobija ulogu korespodentne banke.¹⁶ Ako u akreditivnoj klauzuli iz osnovnog ugovora između nalogodavca i korisnika akreditiva nije definisano koja banka je korespodentna, akreditivna banka može u dogovoru sa korisnikom akreditiva ili sama da donese odluku preko koje banke će se realizovati akreditiv.

3.2.4. Pravni odnos između banke koja je ovlašćena za isplatu i korisnika akreditiva

Pravni odnos između banke koja je ovlašćena za isplatu i korisnika akreditiva je ujedno završni korak u poslovanju akreditivnom, i unutrašnji je pravni odnos. Ovaj odnos nastaje u momentu kada korisnik akreditiva primi obavještenje o otvorenom akreditivu u njegovu korist, u skladu sa članom 1073. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima. Momenat nastanka ovog odnosa je važno utvrditi zbog tog što se prema njemu određuje i rok važenja akreditiva, tj. rok koji ima korisnik da podnese dokumente na honorisanje. Nastankom ovog odnosa banka ima obavezu prema korisniku da preuzetu obavezu ispuni, tj. da izvrši plaćanje. Takođe, prema momentu otvaranja akreditiva nalogodavac cijeni da li je banka blagovremeno ispunila svoju obavezu iz ugovora o otvaranju akreditiva. Docnja u ovom slučaju povlači odgovornost banke za naknadu štete. Banka koja je ovlašćena za isplatu ima obavezu da izvrši honorisanje prezentovanih saobraznih dokumenata, odnosno da isplati korisnika akreditiva, koji ima pravo potraživanja u

¹⁶Laušević, LJ., Spoljnotrgovinsko poslovanje i instrumenti plaćanja, Valjevo, 2015. str. 74.

ugovoru utvrđenog iznosa novca. Znači, isplati novčanih sredstava prethodi podnošenja saobraznih dokumenata od strane korisnika akreditiva, kojim dokazuje da je ispunio ugovorne obaveze sa svoje strane. Nakon isplate akreditivnog iznosa korisniku akreditiva, banka je dužna da svom nalogodavcu dostavi dokumentaciju čiju saobraznost je utvrdila, čime se uspješno okončava pravni posao dokumentarnog akreditiva.

Pravni odnosi u koje ulazi akreditivna banka sa ostalim učesnicima akreditiva je najbliži ugovoru o komisionu, jer banka na osnovu naloga svog komitenta otvara akreditiv u svoje ime, a za tuđiračun.

Pri tom, akreditivna banka ulazi u neposredne pravne potpuno odvojene odnose, sa jedne strane sa nalogodavcem, a sa druge strane sa korisnikom akreditiva. Iz ovih odnosa, za akreditivnu banku, proizilaze sljedeće obaveze:

1) prema nalogodavcu:

- da po prijemu uredno popunjenog formulara naloga za otvaranje akreditiva blagovremeno otvori akreditiv,
- da sadržaj akreditiva bude u skladu instrukcijama nalogodavca, koje treba da budu jasne i precizne,
- da pažljivo ispita saobraznost dokumenta podnesenih na honorisanje, tj. da utvrdi da li podnešeni dokumenti odgovaraju uslovima iz akreditiva, da li je izvršena usklađena prezentacija,
- da saobrazne dokumente dostavi nalogodavcu ili da sa njima postupi u skladu sa instrukcijama;

2) prema korisniku akreditiva:

- da honorise prezentovane saobrazne dokumente, tj. da izvrši plaćanja po viđenju, preuzme obavezu za odloženo plaćanje i plati na dan dospelja, ili da akceptira ili negocira mjenicu, samo ukoliko su ispunjeni akreditivni uslovi i
- da se pri pregledanju dokumenata pridržava uslova sadržanih u nalogu za otvaranje akreditiva.

3.3. Razgraničenje pravnih odnosa nastalih iz dokumentarnog akreditiva od sličnih pravnih poslova

Razgraničenje pravnih odnosa nastalih iz dokumentarnog akreditiva od sličnih pravnih poslova je važno pitanje sa aspekta primjene propisa kojima su ovi pravni odnosi regulisani. Pošto Jednoobrazna pravila ne regulišu sva pitanja koja nastaju u akreditivnom poslovanju, takve pravne praznine se moraju popuniti bilo poslovnim običajima, ako postoje, bilo pravilima onih pravnih poslova koji imaju najviše sličnosti sa dokumentarnim akreditivom i odgovaraju potrebama međunarodnog prometa.¹⁷U tom smislu važno je istaći sličnosti i razlike pravnih odnosa iz dokumentarnog akreditiva sa ugovorom u korist trećeg lica i ugovorom o asignaciji.

- 1) Pravni odnos između nalogodavca i akreditivne banke, nastao u realizaciji dokumentarnog akreditiva, ima najviše sličnosti sa ugovorom u korist trećeg lica. Međutim, postoje i značajne razlike, koja se prije svega odnosi na pravni osnov korisnika akreditiva prema akreditivnoj banci, u odnosu na pravni osnov beneficijerovog prava prema promitentu. Pravo potraživanja, nastalo iz ugovora u korist trećeg lica, zasnovano je na samom ugovoru između promitenta i promisara, a pravo potraživanja korisnika akreditiva ima osnov u jednostranoj izjavi volje akreditivne banke, što ga čini apstraktnim i nezavisnim od prethodnih odnosa. Ugovorom u korist trećeg lica utvrđuju se prava beneficijera za koja nije potrebna njegova saglasnost, jer mu se ugovorom mogu samo dati prava, odnosno korist, za šta nije potrebna njegova saglasnost. Beneficijer stiče pravo na osnovu samog ugovora da u svoje ime zahtijeva ugovorenu korist neposredno od promitenta, ali ovo njegovo pravo zavisi od ugovora između promisara i promitenta i u tom smislu dijeli njegovu sudbinu. Zato promitent može beneficijeru isticati i lične prigovore ali i prigovore koje ima prema promisaru, kao što je npr. neispunjenje ili neuredno ispunjenje ugovora, kao i nevažnost ugovora. Sa druge strane, akreditivna banka se obavezuje prema korisniku akreditiva od momenta kada on primi saopštenje o otvorenom akreditivu bez obzira na momenat zaključenja ugovora o otvaranju akreditiva. Ni od korisnika akreditiva se ne traži saglasnost ali to ne znači da se dokumentarni akreditiv otvara bez njegove volje

¹⁷Vukadinović, R. Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva, doktorska disertacija, Kragujevac, 1985. str.45.

ili znanja, naprotiv, on je svoju volju za akreditivno plaćanje izjavio u samoj akreditivnoj klauzuli, pri sklapanju osnovnog ugovora.

- 2) Prema odredbama Zakona o obligacionim odnosima ugovor o asignaciji podrazumijeva da jedno lice (asignant - uputilac), upućuje drugo lice (asignat - upućenik), da za njegov račun izvrši nešto trećem licu (asignatar – primalac uputa), a njega ovlašćuje da to izvršenje primi u svoje ime.¹⁸ Predmet asignacije se najčešće odnosi na plaćanje određene sume novca, ili drugih stvari. Asignacijom se, kao i ugovorom u korist trećeg lica smanjuje broj operacija u platnom prometu i pojednostavljuje se izvršenje novčanih obaveza. U slučaju kada asignatova činidba zavisi od ispunjenja određenih uslova od strane asignatara, iz kojih je vidljiva veza sa osnovnim poslom, radi se o indiskretnoj asignaciji. Možemo reći da se ista situacija odnosi i na dokumentarni akreditiv, a postoji i shvatanje da je dokumentarni akreditiv primjer takve indiskretne asignacije. Sličnost dokumentarnog akreditiva i ugovora o asignaciji se ogleda u njihovoj namjeni, jer služe da se pojednostavi i olakša izvršenje postojećih novčanih obaveza, s tim da asignacija može predstavljati manji stepen sigurnosti u odnosu na dokumentarni akreditiv. Manji stepen sigurnosti se ogleda u činjenici da se u ulozi asignata mogu javiti, kako pravna, tako i fizička lica, dok je pravo izdavanja akreditiva isključivo dato bankama, kao organizacijama koje profesionalno obavljaju poslove platnog prometa. Takođe, uočava se i sličnost u konstrukciji i pravnim svojstvima dokumentarnog akreditiva i ugovora o asignaciji, jer se u oba ugovorna odnosa pojavljuju tri lica koja stupaju u pravne odnose koji se mogu porediti. Otvaranjem akreditiva, odnosno sklapanjem ugovora o asignaciji, povjerioci iz oba pravna posla su prihvatili promjenu u načinu plaćanja, zbog čega se, u vremenu trajanja i jednog i drugog pravnog posla, moraju obratiti novim dužnicima za ispunjenje, odnosno isplatu. Međutim, i kod dokumentarnog akreditiva i kod asignacije se prava povjerioca prema prvobitnim dužnicima ne gasu samim nastankom ovih ugovora, već stvarnim ispunjenjem.

Najveća sličnost između akreditiva i asignacije se ogleda u odnosima akreditivne banke i korisnika akreditiva, odnosno između asignata i asignatara, jer oba nastaju na

¹⁸Vidjeti član 1020. Zakona o obligacionim odnosima

jednostranoj izjavi volje akreditivne banke, odnosno asignata, i po svojoj prirodi su apstraktni, što znači da akreditivna banka, odnosno asignat mogu isticati prigovore koje imaju lično prema korisniku akreditiva odnosno asignataru, prigovore koji se tiču punovažnosti prihvatanja, te prigovore koji su zasnovani na sadržini prihvatanja ili samog uputstva.

Pored navedenih sličnosti, važno je istaći i određenu razliku koja se odnosi na mogućnost opoziva naloga o otvaranju akreditiva odnosno opoziva ovlašćenja datog asignatu. Prema odredbi člana 1031. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima uputilac (asignant) može opozvati ovlašćenje koje je uputoma dopućeniku (asignatu), svedokovajne izjavi primaocu uputa (asignataru) da prihvata uput, ili ga ne izvrši. Međutim, u slučaju neopozivog akreditiva nalogodavac ne može opozvati nalog koji je dao banci za otvaranje akreditiva, i u ovom slučaju se nalog tumači kao ponuda za zaključenje ugovora, te za njegovo prihvatanje ili opoziv važe opšta pravila ugovornog prava.

3.4. Osnovna načela poslovanja dokumentarnim akreditivom

Osnovna načela poslovanja dokumentarnim akreditivom su:

- načelo nezavisnosti akreditivnog posla od drugih pravnih poslova i
- načelo poslovanja dokumentima, a ne robom.

1. Načelo nezavisnosti akreditivnog posla od drugih pravnih poslova je najvažnije načelo poslovanja dokumentarnim akreditivom. Ovo načelo je izričito navedeno u odredbi člana 1074. Zakona o obligacionim odnosima, koja glasi: "Akreditiv je nezavisan od ugovora o prodaji ili drugog pravnog posla povodom kojeg je akreditiv toren." Jednobrazna pravila takođe, u odredbi člana 4a. navode ovo načelo, s tim da se koristi termin „odvojen“, a ne „nezavisan“ koji je precizniji termin. Dakle, osnovni (kupoprodajni ili drugi) ugovor i ugovor o akreditivu su pravno nezavisni. To znači da je pravni odnos, koji postoji između akreditivne banke i korisnika akreditiva, nezavisan od pravnog odnosa koji postoji između dužnika i povjerioca (korisnika akreditiva), kao i od odnosa koji postoje između akreditivne banke i nalogodavca ili ostalih banaka koje na bilo koji način učestvuju u akreditivu.

Načelo nezavisnosti se ispoljava u materijalno pravnom i procesno pravnom smislu.

U *materijalno pravnom smislu* to znači da, ako se akreditivni posao iz bilo kojeg razloga ne bi ostvario, obaveza kupca iz osnovnog ugovora u vezi plaćanja ostaje nepromijenjena. Takođe, nepostojanje, ništavost ili prestanak osnovnog ugovora, bez obzira na razloge, ne znači i prestanak ugovora o akreditivu. To znači da će akreditivna banka dugovati akreditivni iznos korisniku, bez obzira na to da li je osnovni ugovor poništen ili je prestao da važi iz bilo kojeg razloga. U *procesno pravnom smislu* načelo nezavisnosti znači da akreditivna banka i korisnik ne mogu isticati prigovore iz drugih pravnih odnosa: osnovnog ugovora, ugovora o otvaranju akreditiva i ostalih ugovora između akreditivne banke i korespondentnih banaka.

Načelo nezavisnosti akreditivnog posla od drugih pravnih poslova ima za cilj da se ubrza i pojednostavi njegovo korišćenje čime se omogućava njegova operativnost i povećava stepen sigurnosti, jer se odnosi između banke i korisnika cijene isključivo iz sadržaja akreditiva.

2. Načelo poslovanja dokumentima, *anerobom* podrazumijeva da banke odluku o honorisanju (isplati) donose isključivo na osnovu podnesenih dokumenata. U širem smislu, ovo načelo se može tumačiti i tako da svi učesnici u dokumentarnom akreditivu izvršavanje svojih obaveza dokazuju samo dokumentima.

U suštini, ako dokumenti posvome spoljašnjem izgledu odgovaraju akreditivnim uslovima i ako je korisnik blagovremeno izvršio usklađenu prezentaciju, akreditivna banka mora izvršiti svoju obavezui honorisati ili negocirati dokumente, tj. otkupiti ih. U slučaju da korisnik ne izvrši svoje obaveze iz akreditiva u ugovorenom roku, obaveza banke prestaje. Prigovore u vezistanjaro be akreditivna banka ne može i nesmi je koristiti kao razlog za odbijanje honorisanja dokumenata koje je predstavila korisnik akreditiva. Rizik koji mogunastati uslučaj u isporu robe, koja ne odgovara uslovima osnovnog ugovora, moguse u manji tipri likom otvaranja akreditiva preciznim ugovaranjem dokumenata potrebnih za prezentaciju. Iz navedenog se može izvesti jedno specifično pravilo poslovanja dokumentarnim akreditivom, koje glasi: „Plati, pa se žali“.

4. AKREDITIVNI DOKUMENTI I UTVRĐIVANJE SAOBRAZNOSTI

4.1. Dokumenti koji se podnose na usklađenu prezentaciju

Korisnik akreditiva, po prijemu obavještenja da je u njegovu korist otvoren dokumentarni akreditiv, preuzima sve radnje kako bi u određenom roku prikupio dokumente koji u svemu moraju odgovarati uslovima akreditiva, sa ciljem da iste podnese banci na usklađenu prezentaciju i od banke naplati ugovoreni iznos novca, tj. naplati akreditiv. Izraz *usklađena* ili *saobrazna prezentacija* (eng. complying presentation) je upotrijebljen u Jednoobraznim pravilima i znači podnošenje dokumenata ili prezentacija dokumenata koji odgovaraju (su saobrazni) uslovima utvrđenim u akreditivu, odredbama Jednoobraznih pravila i standardima međunarodne bankarske prakse. Međunarodni standardi bankarske prakse su objavljeni u istoimenoj brošuri MTK, broj 681, i sadrži ranije odluke i mišljenja Bankarske komisije.

Dakle, dokumenti potrebni za korištenje akreditiva su oni koje je korisnik akreditiva dobio od ostalih učesnika nakon što je izvršio stvaranje akreditiva u skladu sa osnovnim ugovorom. Primjera radi, prodavac iz osnovnog ugovora, ako je dogovorena isporuka sa paritetom FCA, isporuka robe će dokazivati željeznički ili kamionski teretni listom i slično. Uslovi isporuke i plaćanja predstavljaju vrlo važan dio kupoprodajnog ugovora, pri čemu se detalji isporuke dogovaraju ili u slobodnoj formi ili pozivanjem na uzeće međunarodne trgovine sadržane u klauzulama INCOTERMS (International Commercial Terms).¹⁹

Svaki posao dokumentarnog akreditiva traži različit, ali jasno i precizno utvrđen set dokumenata da bi se mogao realizovati. Utvrdjivanje seta dokumenata se vrši u dijelu osnovnog ugovora koji reguliše plaćanje, tj. u kojem se ugovara plaćanje akreditivom (u akreditivnoj klauzuli). Dokumenti potrebni za korišćenje akreditiva su:

- **osnovni robni dokumenti**, oni koja se odnose na samu robu,
- **transportni ili prevozni dokumenti**, oni koja se odnose na utovar robe ili transport,

¹⁹ MTK je utvrdila INCOTERMS transportne klauzule, pomoću kojih ugovorne strane mogu jasno precizirati međusobne obaveze uskladu sa uslovima ugovora. Ove klauzule (ukupno 13 klauzula) podijeljene su u četiri grupe (E, F, C i D) zavisno od obaveza prodavca, koje su najmanje kod grupe E (EXW), a najveće kod grupe D (DDP). S obzirom na to da ove klauzule, analogno promjenama u industriji prevoza, i same prolaze kroz promjene, preporučuje se da ugovor bude unesena i godinu izdavanja koja će se koristiti (npr. INCOTERMS 2000).

- **dokumenti o osiguranju**, oni koji se odnose na osiguranje robe i
- **ostali dokumenti**, oni koji se mogu tražiti u nekim slučajevima.

4.1.1. Osnovni robni dokumenti

Osnovni robni dokument kojim se obaveznopojavljuje kao uslov naplate akreditivnog iznosa je komercijalna ili trgovačka faktura (eng. *Commercial Invoice*). To je pismeni obračun cijene robe ili usluga, koji izdaje prodavac za prodanu robu ili izvođač radova za izvršene usluge. Faktura obavezno glasi na imena logodavca za otvaranje akreditiva, a opis robe u fakturi mora u potpunosti odgovarati opisu robe u akreditivu. Iznos cijene robe ili usluga koji se obavezno navodi na fakturi mora biti jednak ili manji od iznosa na koji glasi akreditiv. Ukoliko je iznos veći od iznosa akreditiva, i u akreditivu nisu unesene klauzule tolerancije (npr. „cirka“, „oko“ i sl.), banke su ovlaštene da same procijene da li će prihvatiti ili odbiti takvu fakturu.

Bitni dijelovi fakture prema članu 18. Jednobraznih pravila su:

- ime prodavca (korisnika akreditiva) kao izdavača fakture,
- ime kupca (nalogodavca),
- tačan i potpun opis robe ili usluge (kao u tekstu akreditiva),
- valuta koja je identična valuti u kojoj je otvoren akreditiv te cijena i/ili ukupna vrijednost robe kao u akreditivu.

Faktura ne mora biti potpisana, a u slučaju da akreditiv uslovljava potpis na fakturi, ona može biti potpisana vlastoručnim potpisom, faksimilom potpisa i slično. Nalogodavac može da traži i dodatne podatke na fakturi, i potrebno je da isti budu navedeni tačno prema njegovom zahtjevu, posebno ako su naglašeni.

Dodatni dijelovi fakture su paritet isporuke i potpis korisnika (izdavača fakture).

Neki podaci, kao što su: težina, broj jedinica pakovanja i slično, navedeni na fakturi, često se ponovo navode na drugim dokumentima, pa je potrebno da budu međusobno podudarni.

Uz fakturu se može zahtijevati i prezentacija robne specifikacije, ali u pogledu njenog izgleda i sadržajane postoje propisani standardi. Međutim, važno je da podaci navedeni na tom dokumentu, u cjelosti odgovaraju podacima navedenim na ostalim dokumentima. Na robnoj specifikaciji se preporučuje navođenje opisa robe usklađen sa onim iz akreditiva, a isti se može razraditi po pojedinim artiklima, u skladu sa vrstom robe, načinu pakovanja i otpremanja.

4.1.2. Transportni ili prevozni dokumenti

Transportnim ili prevoznim dokumentima korisnik akreditiva dokazuje da je predao robu na prevoz kako bi ispunio svoju obavezu isporuke robe iz osnovnog ugovora. Transportni ili prevoznidokument je ugovor o prevozu robe (tovarni list) odnosno dokaz njegovog postojanja (pomorskateretnica). To je potvrda da jeprevoznik preuzeo obavezu da, prema instrukcijama pošiljaoca (utovarivača), preveze robu do krajnjeg odredišta, za šta ima pravo naplate vozarine.

Važno je istaći da su pomorska i CharterParty²⁰ teretnica vrijednosni papiri, a riječna teretnica ineprenosivi tovarni list (pomorski, kamionski, željeznički i vazdušni)nisu vrijednosni papiri.

Ovadokumenatakojipredstavljajudokazotransportovanojrobiodstraneprodavca, morajubitidostavljenabancinekasnijeod 21 dana, oddananakonposlaterobe.²¹

Ovdje ćemo detaljno opisati samo pomorsku teretnica (Marine/OceanBillofLading) kao transportni dokument koji se podnosi na provjeru banci.

Pomorska teretnica je prevozni dokument, koji se koristi kod prevoza robe pomorskim putem, odnosno to je isprava kojom prevoznik (brodar) ili njegov ovlašćeni agent potvrđuje da je određena roba utovarena na brodili zaprimljena za prevoz, i da će biti prevezena do svog odredišta prema navedenim uslovima.Usloviprevoza najčešće se bilježe na poledini teretnice i banka ih ne ispituje.

Dužnost prevoznika, kada preveze robu do njenog odredišta, je da staviti robu na raspolaganje licu ovlašćenom za njeno preuzimanje, tj. licu koje predoči originalniprimjerak teretnice.

Pomorska teretnica se najčešće izdaje u tri originalna primjerka, mada broj izdanih primjeraka nije propisan. Za preuzimanje robe i sticanje vlasništva nad robom dovoljno je podnijeti jedan od izdanih originala (ako ih je izdanoviše), nakon čega svi ostali postaju nevažeći.

²⁰Ugovor koji prevoznik potpisuje sa vlasnikom broda se naziva Charter Party. Takav ugovor može pokrivati pojedinačni prevoz ili se može zaključiti na određeni period.Nakon potpisivanja prevoznik ugovora pojedinosti prevoza sautovaračem i izdaje Charter Party teretnicu.Banke obično ne prihvataju prezentaciju Charter Rarty teretnice, jer prava koja vlasnik broda ima prema prevozniku vrlo često imaju prednost u odnosu na prava zakonitog vlasnika robe naznačenog u teretnici.Npr. ako prevoznikne izmiri svoje obveze prema vlasniku broda, vlasnik broda može iskoristiti robu koja se prevozi njegovim brodom (npr. prodati robu) i na taj način naplatiti svoja potraživanja prema prevozniku.

²¹Laušević, LJ.,op.cit. str. 74.

U praksi akreditivna banka najčešće zahtijeva podnošenje svih izdanih originalnih primjeraka teretnice, odnosno „punog seta“ (full set).

Teretnicom može da glasi na donosioca, na ime ili po naredbi.

Ako teretnica glasi na donosioca, prenos se jednostavno vrši predajom iz ruke u ruku, što predstavlja određeni rizik.

Ako teretnica glasi na ime, vlasništvo nad robom može imati samo lice čije je ime navedeno u dokumentu, a prenos takvog prava se može obavljati samo cesijom.

Ako teretnica glasi po naredbi (To the Order of, To Order), prenosi se bjanko ili punim imenom.

Bitni dijelovi pomorske teretnice, u skladu sa članom 20. Jednobračnih pravila su:

- ime broda,
- utovarna i istovarna luka u skladu sa uslovima akreditiva,
- datum izdavanja,
- ime prevoznika kao i potpis ili drugi oblik ovjere zavisno od toga da li je tereticu izdao: prevoznik (na primjer: ABC Lines Ltd. as carrier + potpis), agent prevoznika (na primjer XYZ Co. As Agent for the Carrier ABC Lines Ltd + potpis), kapetan broda (na primjer: As Master + potpis), agent kapetana broda (na primjer: XYZ Co. As Agent for Master + potpis),
- dokaz utovara i naznačen brodom moguće je izvesti na nekoliko načina, i to: na prijedotisnutim tekstom "Shipped on Board...", u tom slučaju se datum izdavanja teretnice smatra datum otpremanja robe; napomenom na teretnici kod koje postoji isnut tekst "Received for Shipment" na način da napomena glasi "(Shipped) on Board + datum", gdje će se datum napomene smatrati datum otpremanja robe,
- broj izdanih originalnih primjeraka,
- uslov prevoza naveden na poledini teretnice i
- nepostojanje napomene da je Charter Party teretnici.

Ostali dijelovi teretnice moraju biti u skladu sa uslovima akreditiva i podudarni sa podacima koje se navode na ostalim dokumentima koje se zahtijevaju akreditivom.

Nerijetko se u akreditivnim uslovima zahtijeva da teretnica bude „čista“ (Clean Bill of Lading), odnosno da na teretnici ne smije biti nikakva primjedba prevoznika ili njegovog agenta u vezi stanja u kojem je roba primljena za utovar na brod. Međutim, i teretnica na čijem licu nestoji oznaka „clean“, a da pritom nisu navedene nikakve druge primjedbe, se smatra čistom teretnicom.

U slučaju da akreditiv predviđa da će tokom prevoza roba doći do pretovara roba sa jednog na drugi brod, banka će prihvatiti teretnicu koja pokazuje da će do pretovara doći samo ako je cjelokupni prevoz pokriven istom teretnicom. Ako u akreditivu nije predviđeno pretovaranje robe, banka će prihvatiti teretnicu koja navodi kako će do pretovaranja robe doći samo ako se roba prevozi u kontejnerima, na prikolici ili ako se materijal uključuje pravoprevoznika da izvrši pretovar roba do odredišta. S obzirom na to da se radi o vrijednosnom papiru koji banka detaljno pregleda, potrebno je da svaka ispravka na teretnici bude ovjerena od strane prevoznika ili njegovog ovlaštenog agenta i potpisana („Correction Approved“ + potpis).

Špediter može izdati teretnicu („FIATA Bill of Lading“) samo ako djeluje u svojstvu prevoznika odnosno agenta, jer na taj način nasebepreuzima odgovornost prevoznika ili agenta, za razliku od izdavanja špeditorske potvrde.

Prevoz pomorskim putem može biti pokriven i neprenosivim pomorskim tovarnim listom, kojim nije vrijednosni papir i koji sadrži elemente identične onima u pomorskoj teretnici. Njegovo korišćenje je praktično kod kraćih prevoznih ruta, kada postoji mogućnost dolaska robe prije proslijeđenih dokumenata, kojimalogodavac dostavlja banku. Roba se predaje licu koje je naznačen kao primalac, što zapošiljaoca predstavlja izvjesni rizik, jer primalac nije dužan predati originalni primjerak teretnice.

4.1.3. Dokumenti o osiguranju

Prema Jednobrazanim pravilima dokument o osiguranju je polisa osiguranja. Dokument o osiguranju mora biti onakav kakav je propisan akreditivom i mora ga izdati osiguravajuće društvo ili njegov agent, a banka provjerava samo odgovara li polisa po svom spoljašnjem izgledu uobičajenoj polisi. U dokumentima o osiguranju obavezno se navodi kada osiguranje stupa na snagu, a to može biti na dan utovara ili dan otpreme ili preuzimanja robe za otpremu. Pored

navedenog, u akreditivu se navodi i vrsta osiguranja kao i dopunski rizici, ako ih ima, koji treba da se pokriju. Dopunski rizici se navode jasno i precizno, u protivnom banka neće snositi odgovornost za njih.

Dakle, dokument o osiguranju je potvrda kojom osiguravač potvrđuje postojanje ugovora o osiguranju robe koji sklapa sa osiguranikom za pojedinačnu posao (polisa osiguranja, eng. Insurance Policy) ili višenjih koji će se javiti u određenom periodu (generalna polisa osiguranja). Na osnovu generalne polise izdaje se certifikat o osiguranju (eng. Insurance Certificate). Prezentacija ovih dokumenata obično se traži kod akreditiva koji pokriva ju isporuku robe na paritetima CIF (pomorski prevoz) i CIP (svi ostali oblici prevoza).

Bitni dijelovi dokumenta o osiguranju, u skladu sa članom 28. Jednobraznih pravila su:

- napomena da li je isprava izdana kao polisa ili certifikat o osiguranju,
- broj izdanih originalnih primjeraka isprave,
- ime osiguravajućeg društva, osiguravača i linijovih agenata,
- datum izdavanja i ovjera izdavača,
- podaci o načinu prevoza i mjestu otpreme (luci utovara) i oredištu (luci istovara) uskladu sa prevoznim dokumentom,
- minimalni iznos na koji polisa mora glasiti u skladu sa akreditivom (čl. 28-110 ovih pravila),
- denominacija u valuti akreditiva,
- pokrivenost rizika zahtijevanih akreditivom,
- pokrivenost dodatnih rizika koji mogu nastati izavisno od načina prevoza.

Ostali dijelovi dokumenta o osiguranju su: opis robe, broj jedinica pakovanja i slično, uskladu sa uslovima akreditiva i ostalih dokumenata.

Ako je polisa izdana u nekoliko originalnih primjeraka, izvoznik je dužan prezentovati sve izdane originale. Ako se u akreditivu traži prezentacija certifikata o osiguranju, moguće je umjesto certifikata prezentovati polisu osiguranja, dok obrnuto ne važi.

Datum izdavanja polise nesmije biti kasniji od datuma autovara robe na prevozno sredstvo. Ako na polisu ipak stoji takav datum izdavanja, ona će biti prihvatljiva samo ako je u njoj navedeno da će rob biti osigurana od dana kadaje utovarena na prevozno sredstvo. Polisa osiguranja je vrijednosni papir kojim može glasiti na ime, ili na donosioca ili na naredbi, pri čemu se ista prenosikao isvakidrugivrijednosni papir.

4.1.4. Ostali dokumenti

Ostali dokumenti čiji se prezentacijama može zahtijevati akreditivom, su najčešće razne potvrde ili certifikati koje izdaju:

- organizacije specijalizovane za pružanje usluga poput kvantitativnog ili kvalitativnog pregleda robe, ispitivanja čistoće robe, stepenavlage i slično,
- državni organi i specijalizovane državne institucije (npr. uvjerenje o porijeklu robe),
- izvoznici uz ovjeru nadležnih carinskih organa (npr. EUR. 1 – Certificate of Movement) ili bez posebne ovjere (fabrička uvjerenja, atesti, proizvođačka garancije),
- uvoznici (npr. potvrda da je rob zaprimljena uz zadovoljavajućem stanju),
- zajedno uvoznici i izvoznici (npr. zapisnik o preuzimanju robe).

Forma i sadržaj ovih dokumenata nisu propisani jednobraznim pravilima, pa je samo važno da se podaci u njima podudaraju sa podacima u ostalim dokumentima koji se zahtijevaju akreditivom. U akreditivu je važno naglasiti ko treba izdati takav dokument i šta ista treba da sadrži, jer će u protivnom banka prihvatiti isvakidokument istog ili sličnog naziva, ne vodeći računa o izdavaču i sadržaju.

Ako se akreditivom zahtijeva prezentacija mjenice, uz ostale dokumente tražene akreditivom, tada mjenicu izdaje korisnik akreditiva i upućuje ju („vuče“) na akreditivnu, konfirmirajući u linu kod drugog nominovanu banku tražeći od iste plaćanje protivvrijednosti prezentovanih dokumenata koji idospijevaju u skladu sa uslovima akreditiva. Na mjenicu se najčešće upisuje broj akreditiva, kao i ime akreditivne banke te je izdavač bjanko indosiran a poledini, tako da ona postaje vrijednosni papir koji glasi na donosioca.

4.2. Utvrđivanje usklađenosti ili saobraznosti dokumenata

Dokumenti, podneseni na utvrđivanje usklađenosti, u svemu moraju biti saobrazni sa uslovima akreditiva i podneseni u roku važenja akreditiva. Utvrđivanje usklađenosti dokumentata vrši se po strogim i formalnim pravilima, u skladu sa doktrinom **stroge saobraznosti** (eng. *doctrine of strict compliance*) i predstavlja jednu od najznačajnijih i najosjetljivijih radnji kod dokumentarnog akreditiva. Primjenom principa stroge saobraznosti banka će odbiti sve dokumente koji nisu u svemu strogo saobrazni uslovima akreditiva, primjenjivim odredbama Jednoobraznih pravila i Međunarodnom standardnom bankarskom praksom za ispitivanje dokumenata po dokumentarnim akreditivima – ISBP. Za odredbe ISBP-a, profesor Ćirić je rekao: "Ovaj izvor upućuje banke da kod provjere saobraznosti dokumenata ne treba striktno primijeniti tzv. pravilo *oodraz u ogledalu* (eng. *image mirror rule*), već je potrebno svaki dokument tumačiti u skladu sa njegovom suštinom."²²

Prema članu 1080. Zakona o obligacionim odnosima, banka je dužna da ispita da li su dokumenti u svemu saobrazni zahtjevima nalogodavca. Isti član propisuje da banka mora, kada dobije dokumente, u najkraćem roku obavijestiti nalogodavca i ukazati mu na utvrđene nepravilnosti i nedostatke.

Prema Jednoobraznim pravilima, sve banke koje učestvuju u plaćanju akreditivom (akreditivna, konfirmirajuća ili nominovana) imaju naraspologanje i razuman rok, kojim mogu biti dužni od pet bankarskih dana, da ispituju prezentovane dokumente i utvrde njihovu saobraznost, tj. da utvrde da li odgovaraju uslovima akreditiva. To znači da, u navedenom roku, banka mora donijeti odluku da li prihvata ili odbija podnešene dokumente, i o tome obavijestiti podnosioca.

Prema članu 1081. Zakona o obligacionim odnosima, banka ne preuzima nikakvu odgovornost ako su podnjeni dokumenti izgledi saobrazni sa uputstvima nalogodavca, ona ne preuzima nikakvu obavezuni upogled u robu koja je predmet tvorenog akreditiva.

4.2.1. Načela utvrđivanja usklađenosti

Sve banke, koje učestvuju u poslovanju akreditivom, su dužne pregledati podnesene dokumente sa razumnom pažnjom, kako bi se uvjerilo da dokumenti

²²Ćirić, A., Međunarodno trgovinsko pravo, Poseban deo, Niš, 2018, str. 481.

posvom spoljašnjem izgledu odgovaraju uslovima akreditiva, tj. da su saobrazni. Prilikom ispitivanja dokumenata banka mora upoštevati sljedeća načela:

- načelo skladnosti,
- načelo neprotivriječnosti,
- načelo nesaglasnosti.²³

Primjenom **načela skladnosti**, prema članu 37/S Jednoobraznih pravila, banka utvrđuje da li je opis robe fakturi usklađen sa opisom robe iz akreditiva. Prema ovom načelu, svi drugi dokumenti (npr. teretnica) mogu sadržavati opis robe koji nije identičan, ali nije protivan, opis robe iz akreditiva.

Načelo neprotivriječnosti podrazumijeva da su sve banke, koje učestvuju u poslovanju akreditivom, dužne međusobno upoređivati prezentovane dokumente i, ako akreditivom nije predviđeno drukčije, prihvatiti dokumente koji se podnesu samo ako njihovo sadržajne protivriječi bilo kojemu drugom podnesenom dokumentu.

Prema **načelu nesaglasnosti** razlikujem prihvatljive, neprihvatljive i granične slučajeve nesaglasnosti. Nesaglasnost koje se smatraju **prihvatljivim** su one predviđene Jednoobraznim pravilima iz akreditivom. To su na primjer sljedeći slučajevi:

- ako je akreditivni iznos određen izrazima “oko”, “otprilike” ili sličnim, tolerancija je 10% iznad ili ispod navedenog iznosa (predviđeno članom 39/a Jednoobraznih pravila),
- tolerancija za količinu robe je 5% više ili manje, pod uslovom da ne prelazi iznos akreditiva, ako je dogovorena količina u komadima robe, nema tolerancije.

Neprihvatljivim se smatraju one nesaglasnosti koje su izričito zabranjene, utom slučaj banka mora odbiti isplatu (npr. banka mora odbiti fakturu koja po svom spoljašnjem izgledu nije izdana od korisnika akreditiva ili nije naslovljena na nalogodavca). **Granični** slučajevi nesaglasnosti postoje onda kada banka i sud zauzmu različita gledišta po pitanju nekog dokumenta, ili kada banke međusobno nemaju isto gledište. Takvi slučajevi se ne mogu unaprijed predvidjeti.

²³Gregurek, M., Vidaković, N., Bankarsko poslovanje, Zagreb, 2011. str. 86.

4.2.2. Utvrđivanje rokova i mjesta

U dokumentarnom akreditivu je važno utvrditi rokove i mjesto podnošenja dokumenata. Jednoobrazna pravila propisuju da svaki akreditiv mora da sadrži utvrđene odredbe: o roku za podnošenje (predaju) dokumenata, o roku do kojeg je akreditiv valjan, i o mjestu ukojemu se dokumenti podnose na plaćanje (otkup).

Rok	za	podnošenje
dokumenata banci određuje se na datum prevozne isprave. ²⁴ Jednoobrazna pravila propisuju da se dokumenti moraju podnijeti banci najkasnije 21 dan od datuma prevoznog dokumenta, ako rok nije naznačen u akreditivu.		

Rok valjanosti akreditiva je rok do kojeg je banka dužna honorisati akreditivne dokumente.

Rokovi mogu biti produženi samo ako posljednjim danom pada u neradnik dan, tada banka mora napisati i izjavu u kojoj potvrđuje da su dokumenti podneseni u roku, kako je propisano članom 44. Jednoobraznih pravila.

U slučaju da se propuste zadani rokovi i korisnik zapadne u docnju, banka je dužna isplatiti akreditivni iznos, iako su podneseni dokumenti uredni i saglasni sa akreditivom. Akreditivom se može utvrditi i rok valjanosti određen izrazom (npr. mjesec dana ili polovina mjeseci), bez određivanja dana od kada taj rok počinje da teče. U tom slučaju se smatra da rok počinje teći od dana kada je akreditiv na banku otvorila akreditiv. Međutim, kada u akreditivu nije određen posljednji datum isporuke, banka neće primiti dokumente iz kojih je vidljivo da je isporuka izvršena nakon isteka važenja akreditiva.

Banka je obavezna isplatiti akreditiv samom mjestu koje je određen u akreditivu, zato akreditiv obavezno sadrži odredbu o mjestu. To je mjesto na kojemu će se dokumenti podnijeti na honorisanje (na isplatu, na akceptilina otkup). Akreditivna banka određuje mjesto, i pri tom može odrediti da mjesto za prezentaciju honorisanje dokumenata bude kod bilo koje nominovane banke.

²⁴Ibid.

5. VRSTE DOKUMENTARNIH AKREDITIVA

Dokumentarni akreditiv se može pojaviti u nekoliko oblika (vrsta)u zavisnosti od prirode pravnog posla i potreba ugovornih strana. Prema tome, dokumentarni akreditiv možemo podijeliti po različitim kriterijumima, i to:

- prema načinu isplate,
- prema odnosu akreditivne banke i korisnika,
- prema bankarskoj praksi.

5.1. Akreditivi prema načinu i roku isporuke

Prema načinu i roku isplate, a u skladu sa odredbama Jednoobraznih pravila, akreditivi mogu biti:

- sa plaćanjem po viđenju (by sight payment) - isporučena roba se plaća po predaji usklađenih akreditivnih dokumenata,
- sa odgođenim plaćanjem (by deferred payment) – plaćanje isporučene robe obavlja se u vremenu određenom u akreditivu,
- sa akceptiranjem i plaćanjem mjenice (by acceptance) – banka akceptira mjenicu koju na nju vuče izvoznik i istu po dospijeću plaća,
- sa otkupom mjenice ili dokumenata (by negotiation) – banka otkupljuje mjenicu ili dokumente (ili oboje).

- 1) **Akreditivi sa plaćanjem po viđenju (by sight payment),** su oni akreditivi kod kojih se korisniku akreditiva ugovoreni iznos isplaćuje neposredno nakon što u banku donese ugovorene dokumente, odnosno odmah po prezentaciji dokumenata banka ima obvezu korisniku isplatiti u akreditivu određeni iznos novca.
- 2) **Akreditivi sa odgođenim plaćanjem (by deferred payment),** su noviji oblici akreditiva kod kojih se plaćanje ne izvršava odmah po prezentaciji dokumenata, već u određenom roku, koji može biti 30, 60, 90, 120 ili više dana. Za korisnika akreditiva (prodavca) je to određeni rizik jer nalogodavac (kupac) dolazi u posjed robe prije nego što je platio. Međutim, banka garantuje plaćanje i dužna je obaviti isto, u skladu sa nalogom za otvaranje akreditiva, čak i kad bi kupac istakao prigovor na kvalitet isporučene robe ili pokušao da spriječi isplatu na bilo koji drugi način. Osnovna namjena akreditiva sa

odoženim plaćanjem je da sefinansira nalogdavac za otvaranje akreditiva, tj. ovim akreditivom se može postići kratkoročno kreditiranje kupca od strane prodavca.

- 3) **Akreditivi sa akceptovanjem i plaćanjem mjenice (by acceptance)**, su akreditivi kod kojih korisnik akreditiva uz akreditivne dokumente banci prezentuje i mjenicu vučenu na banku. Kod ovih akreditiva se korisniku, umjesto isplate akreditivnog iznosa, vraća mjenica koju je potpisala (akceptovala) banka a čiji je datum dospijeca određen na neki budući dan. Ovaj akreditiv je sličan akreditivu sa odgođenim plaćanjem kod kojeg, takođe, ne dolazi do plaćanja odmah po prezentaciji dokumenata, već kasnije (u određenom periodu). Razlika je u tome što mjenicu kod akceptnog akreditiva, korisnik (prodavac) može eskontovati (naplatiti) prije roka dospijeca ako mu je neophodan novac. Takođe, akcept poznate banke (koja je glavni dužnik jer je mjenicu akceptovala) daje mogućnost prodavcu da izvrši plaćanje nekih drugih dospjelih obveza prenosom (indosiranjem) mjenice na svog povjerioca. Korisnik akreditiva (prodavac-izvoznik) može držati akceptiranu mjenicu u sopstvenom portfelju sve do trenutnog dospijeca, ili prije roka dospijeca mjenice istu eskontovati i ranije naplatiti vrijednost izveze robe.
- 4) **Akreditivi saotkupom mjenice ili dokumenata (by negotiation)**, su akreditivi kod kojih se takođe koristi mjenica. Praksa korištenja mjenica u akreditivu potiče sa angloameričkih prostora, a evropski akreditivi su pretežito bez mjenice. Sam akreditiv je neprenosiv, dok su mjenice koje se uz njega primjenjuju prenosive. U slučaju ovog akreditiva, akreditivna banka daje ovlaštenje korisniku akreditiva da na nju vuče mjenicu. Banka garantuje da će mjenicu isplatiti odmah po dospijecu. Ovakvu obavezu mogu preuzeti i posredničke banke koje učestvuju u akreditivnom poslu. U ovom slučaju mjenica je trasirana na samog kupca, a ne na banku kao u slučaju akceptnog akreditiva.

5.2. Akreditivi prema odnosu akreditivne banke i korisnika

Prema odnosu akreditivne banke i korisnika akreditivi mogu biti:

- uslovni i bezuslovni,
- obični i dokumentarni,
- opozivi i neopozivi,
- potvrđeni i nepotvrđeni,

- prenosivi i neprenosivi i
- domicilarni i cirkularni.

- 1) **Uslovni i bezuslovni akreditivi** se dijele prema kriterijumu postojanja uslova ili ne postojanja uslova, tj. da li korisnik prije isplate mora ispuniti određene uslove. Primjer uslovnog akreditiva je dokumentarni ili robni akreditiv. Kod bezuslovnih akreditiva obaveza banke da isplati akreditivni iznos nije vezana posebnim činjenjem korisnika akreditiva (podnošenjem dokumentacija).
- 2) **Obični i dokumentarni akreditivi** se dijele prema kriterijumu postojanja obaveze podnošenja dokumenata. U slučaju kada je isplata akreditiva kod banke uslovljena podnošenjem utvrđenih dokumenata od strane korisnika radi se o dokumentarnom akreditivu, dok kod običnih akreditiva nema obaveze podnošenja dokumenata. Dokumentarni akreditiv obaveza sadrži određene rokove za podnošenje dokumenata na plaćanje, te akceptovanje i negociranje mjenice.
- 3) **Opozivi i neopozivi akreditivi** se dijele prema kriterijumu postojanja naznake da li je akreditiv opoziv. Akreditivi obavezno sadrže naznaku da li su opozivi ili neopozivi, u skladu sa članom 6. Jednobraznih pravila. Prema odredbama član 1077. Zakona o obligacionim odnosima, ukoliko nije izričito drukčije ugovoreno akreditiv je uvek opoziv čak i kada je otvoren za određeni period vremena. Akreditiv koji nema naznaku se smatra neopozivim. Opozivi akreditiv se može od strane nalogodavca (kupca) opozvati u svakom momentu, što je za korisnika akreditiva (prodavca) rizično jer ga može izložiti opasnosti da pretrpi nepotrebnu štetu (troškove i gubitke). Nalogodavac (kupac) otvara opozivi akreditiv, u situaciji nestabilnih međunarodnih odnosa, kako bi ga mogao opozvati u svakom trenutku, sve dok banka ne izvrši isplatu. Opozivi akreditiv može biti izmijenjen ili otkazan od strane akreditivne banke bez saglasnosti korisnika akreditiva. Ovakvi akreditivi su bili u upotrebi prije 1. Svjetskog rata, a danas su skoro potpuno nestali iz prakse i upotrebljavaju se samo između ugranaka istog privrednog subjekta. Neopozivi akreditiv je vrsta, neopoziva, samostalna i neposredna obaveza banke prema korisniku akreditiva, koji se može izmijeniti samostalno sporazumom svih zainteresiranih strana, što pored banke i korisnika podrazumijeva i nalogodavca. Svaki akreditiv je neopoziv od 1994. godine, osim ako na njemu

nijenavedeno suprotno. Prema odredbama član 1079. Zakona o obligacionim odnosima, neopozivi dokumentarni akreditiv može biti potvrđen od neke druge banke, koja time, pored akreditivne banke preuzima samostalnu i neposrednu obavezu prema korisniku. Notifikacija akreditiva od strane neke druge banke nije sama po sebi potvrđivanje ovog akreditiva.

- 4) **Potvrđeni i nepotvrđeni akreditivi** se dijele prema kriterijumu da li je neka banka koja učestvuje u akreditivu, a koja nije akreditivna banka, dodala svoju potvrdu akreditiva, odnosno izvršila konfirmaciju. Potvrđeni (konfirmirani) akreditiv znači da posrednička banka, koja je izvršila konfirmaciju (i postala konfirmirajuća banka), ima neopozivu obavezu da izvrši isplatu akreditivnog iznosa isto kao da se radi o akreditivnoj banci, tj. obaveza potvrđujuće banke je jednaka obavezi akreditivne banke. Ovdje se radi o novoj samostalnoj i odvojenoj (u odnosu na obavezu akreditivne banke) obavezi potvrđujuće banke prema korisniku akreditiva. U slučaju kada kupac nema dovoljno povjerenja u akreditivnu banku ili kada pravni sistem neke zemlje brani stranim bankama da isplaćuju novac rezidentima te zemlje, koristi se potvrđeni akreditiv. Ovaj akreditiv sevrlo često upotrebljavau međunarodnoj trgovini, jer korisnik nije uvijek u mogućnosti da provjeri bonitet akreditivne banke, koja je skoro uvijek u zemlji nalogodavca.
- 5) **Prenosivi i neprenosivi akreditivi** se dijele prema kriterijumu postojanja naznake o prenosivosti. Naznaka da je akreditiv prenosiv znači da korisnik može prenijeti svoja prava iz akreditiva na jednog ili više korisnika, odnosno da korisnik izda banci nalog da akreditiv u cjelosti ili delimično stavi na raspolaganje jednom ili više korisnika. Prema odredbama član 1082. Zakona o obligacionim odnosima, dokumentarni akreditiv je prenosiv ili djeljiv samo ako je banka koja otvara akreditiv u korist korisnika koga je označio nalogodavac ovlašćena u uputstvima prvog korisnika da plati u cjelini ili djelimično jednom ili većem broju trećih lica. Akreditiv može prenijeti, na osnovu izričitih uputstava, samo banka koja ga otvara i to samo jedanput, ukoliko nije suprotno ugovoreno. Prenosivi akreditiv podrazumijeva da je nalogodavac, u postupku otvaranja, od akreditivne banke izričito zatražio otvaranje takvog akreditiva. Kupcu je ovo važan instrument plaćanja jer mu daje mogućnost finansiranje njegovih podugovarača sredstvima iz akreditiva, bez angažovanja vlastitih novčanih sredstava.

Neprenosivi akreditiv znači da prenošenje na drugog korisnika nije moguće, u slučaju da u akreditivu nije naznačeno da je prenosiv smatraće se da je neprenosiv.

- 6) **Domicilarni i cirkularni akreditivi** se dijele prema kriterijumu u kojoj banci se akreditiv može isplatiti. Akreditiv je domicilarni ako se isplata može izvršiti samo u naznačenoj banci, dok se cirkularni može izvršiti u više banaka (konfirmirajućoj ili nominovanoj banci).

5.3. Akreditivi prema bankarskoj praksi

Prema bankarskoj praksi razlikujemo sljedeće vrste akreditiva:

- **Loro inostro**
 - **isplatni akreditiv sa odgođenim plaćanjem**
 - **akceptni i negocirajući akreditivi**
 - **obični (jednokratni) i rotativni (revolving) akreditivi**
 - **akreditivi sa crvenom ili zelenom klauzulom**
 - **podakreditivi (Back-to-back)**
 - **standby akreditivi.**
- 1) **Loro inostro akreditiv** se dijeli prema kriterijumu ko otvara akreditiv. Nostro akreditiv (odlazeći) se otvara po nalogu domaćeg kupca u korist inostranog prodavca, aloro akreditiv (dolazeći) se otvara od strane inostranog kupca u korist domaćeg prodavca.
- 2) **Isplatni i akreditivi sa odgođenim plaćanjem** se dijele prema kriterijumu momenta isplate. Isplatni akreditiv znači da se isplata u gotovini vrši odmah ili nakon roka dospelosti, dok kod akreditiva sa odgođenim plaćanjem bančina obveza isplate akreditivnog iznosa ne dospijeva odmah nakon podnošenja dokumenata (ispitivanja saobraznosti), već u onom roku koji je naveden u akreditivu.
- 3) **Akceptovani i negocirajući akreditivi** se dijele prema kriterijumu akceptiranja ili negociranja mjenice. U slučaju akceptovanog akreditiva, uz ostale dokumente, kupac daje i mjenicu trasiranu na nalogodavca, ne kao vrijednosni papir već kao dokaz da je korisnik primio akreditivni iznos. U slučaju negocirajućeg akreditiva akreditivni posao se izvršava korištenjem mjenice koja je izdana od strane korisnika akreditiva. Razlika između ova dva akreditiva je u tome što je kod negocirajućeg akreditiva mjenica trasirana na kupca, a kod akceptovanog na banku.

- 4) **Obični (jednokratni) i rotativni (revolving) akreditivi** se dijele prema kriterijumu da li se akreditiv odnosi na jednu ili više transakcija. *Obični ili jednokratni akreditiv* se odnosi na jednu određenu poslovnu transakciju, i gasi seiskorišćenjem akreditivnog iznosa, odnosno ne obnavlja se nakon što se iskoristi i služi samo za jednokratno iskorišćenje akreditivnog iznosa. U toku ispunjenja ovog akreditiva može se produžiti važnost akreditiva i povećati njegova vrijednost. Utvrđeni iznos u akreditivu se može koristiti u cjelosti ili djelimično (sukcesivnim isporukama). Ukoliko se roba otprema u nekoliko navrata, tadakorisnik akreditiva (prodavac) ima pravo da svaku isporuku posebno (sukcesivno) naplati. *Rotativni ili revolving akreditiv* je takva vrsta akreditiva koji se nakon svakog korištenja automatski obnavlja na prvobitni iznos. Naime, nalogodavac (kupac) daje pravo korisniku akreditiva (prodavcu) da akreditivni iznos može koristiti sve do isteka krajnjeg roka akreditiva, uz mogućnost daiznos bude i veći od iznosa koji je u akreditivu prvobitno ugovoren. Prednost revolving akreditiv je u tome što zahtijeva manje novčano pokriće, a banka naplaćuje proviziju prema stvarno obavljenim tranšama, i može se obnavljati u vremenu ili u vrijednosti. Kada je obnovljiv u vremenu, određeniiznos će stajati na raspolaganju svakog mjeseca (ili nekoga drugog vremenskog perioda), bez obzira na to da li je iznos povučen u ranijem periodu. Kada je akreditiv obnovljiv u iznosu, može biti kumulativni - kod kojeg se neupotrijebljeni iznos iz jednog perioda prenosi u drugi i time povećava ukupni iznos, ili nekumulativni - kod kojeg se neiskorišćeni iznos ne može prenijeti u drugi period i propada. Revolving akreditiv se koristi u praksi da bi se izbjeglo stalno davanje naloga za otvaranje po iskorišćenju prvobitno dogovorenog iznosa ili da se po iskorišćenju prvobitnog iznosa akreditiva ne bi prekinula sukcesivna isporuka robe, ukoliko nalog za otvaranje novogakreditiva još nije stigao. Revolving akreditiv podrazumijeva postojanje istih uslova ispunjenja obaveza za svako pojedinačno korišćenje, sa obaveznom naznakom najkasnijeg roka podnošenja dokumenata za svako korišćenje.
- 5) **Akreditiv sa crvenom ili zelenom klauzulom** pruža mogućnost njegovomkorisniku da, bez podnošenja dokumenata banci,može u vidu akontacijekoristiti određen iznos sredstava. To znači da akreditivna ili nominovana banka ima pravo da korisniku akreditiva može isplatiti određeni iznos bez ispunjenja akreditivnihuslova, samo na osnovu isprave o uskladištenju

robe. Ove odredbe se upisuju crvenim ili zelenim mastilom, te po tome nose naziv. Pogodne su zakorisnike akreditiva (prodavce) jer ih kreditiraju. Korisnik po akreditivu može podići 5-10% avansa kako bi finansirao otpremanje robe, i pismeno se obavezuje da će vratiti avansa ukoliko ne pošalje robu. Ova vrsta akreditiva jerizična i za akreditivnubanku i za nalogodavca (kupca), jer nisu u mogućnosti da provjer da li korisnik akreditiva (prodavac)postupa u skladu sa ugovorom, pa se koriste između strana koje se poznaju i uživaju međusobno povjerenje. U praksi se ovaj način plaćanja primjenjuje u trgovini sirovinama (rižom, pamukom, vunom, i sl.) sa zemljama Afrike (Zair), Australije, Novog Zelanda i drugim zemljama.

- 6) **Podakreditiv (engl. back-to-back credit)** je vrsta akreditiva kod kojeg korisnik akreditiva upotrebljava postojeći akreditiv kao podlogu za otvaranje novog akreditiva, kod iste banke, kojim finansira kupovinu robe. Ovaj akreditiv je sličan prenosivom akreditivu, a razvio se kao odgovor banke na zahtjev da se omogući finansiranje akreditivnog pokrića u poslovima reeksporta (kada se organizator posla pojavljuje kao kupac i prodavac iste robe). U ovakvim poslovima banke se osiguravaju tako da se one same mogu naplatiti iz prvog (originalnog) akreditiva, za šta je potrebno uskladiti uslove u oba akreditiva, i zato banke često traže da dođu u posjed dokumenata robe koja je kupljena podakreditivom. Akreditiv i podakreditiv supravno samostalni i međusobno nezavisni, ali su ipak povezani jer služe za realizaciju posla koji je jednaprivredna cjelina. U praksi se podakreditiv koristi u slučajevima kada, iz nekog razloga, nije moguće koristiti prenosivi akreditiv.
- 7) **Standby akreditiv** je u suštini vrsta bankarske garancije i kao takav se razvio u SAD-u jer tamošnje banke, usljed zakonske zabrane, sve do 1999. godine nisu mogle izdavati bankarske garancije plative „na poziv“. Iz tog razloga američke banke su bile nekonkurentne i klijenti su bili u nepovoljnom položaju, tada banke u međunarodnim bankarskim poslovima počinju da otvaraju posebnu vrstu akreditiva, čija je primarna funkcija bila obezbeđenje plaćanja, a samo plaćanje je bila sekundarna funkcija.²⁵ Standby akreditiv se može definisati kao složen pravni posao u kome se banka na zahtjev ili po nalogu nalogodavca obavezuje da će korisniku akreditiva isplatiti određeni iznos novca na njegov zahtjev, ako nalogodavac ne ispuni obaveze prema korisniku. U ovom slučaju se radi o posebnom obliku preuzimanja obveze od strane

²⁵ Anđelković, C., Vuković, D., Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu-spoljna trgovina i banke, Beograd, Institut za poslovna istraživanja MBA, 2004. str. 141.

banke da, po nalogu nalogodavca, korisnik isplati određeni iznos novca naznačen u akreditivu, pod uslovom da u određenom vremenu preda toj banci pisanu izjavu da dužnik (nalogodavac) nije blagovremeno ispunio svoju obvezu, te da uz izjavu preda i druge dokumente, ako je akreditivom tako ugovoreno.

5.4. Elektronski akreditiv

Promjene u načinu poslovanja, nastale kao posljedica ubrzanog razvoja informacionih tehnologija sa kraja prošlog vijeka, odrazile su se i na oblast trgovine. Razvoj i napredak tehnoloških inovacija pratio je promjene u strategijama poslovanja, u cilju prilagođavanja tržišta novonastalim načinima prodaje proizvoda i usluga.

Novi koncepti poslovanja donijeli su i složeniju i obimniju komunikaciju na relaciji prodavca i kupca u kojoj postoji veći protok svih relevantnih informacija značajnih kako za jednu, tako i za drugu stranu.²⁶ Trgovina prilagođena tehnološkom i društvenom razvoju, postaje sve složenija, pa se nameće pitanje zaštite kako prodavca tako i kupca.

Elektronsko poslovanje se odvija bez ikakvih ograničenja u smislu vremena i prostora, a njegovom primjenom se omogućava prevazilaženje svih barijera (geografskih, vremenskih, kulturoloških, nacionalnih). Ova vrsta poslovanja se zasniva na tehničkim standardima Interneta, koji su univerzalni, odnosno zajednički za sve nacije i svedržave.

Zahvaljujući najnovijim sistemima elektronske komunikacije omogućeno je korišćenje svih pogodnosti brzog kretanja podataka i informacija, što je osnov elektronskog poslovanja. ED tehnologija je nastala kao pokušaj rešavanja problema papirne dokumentacije u trgovinskoj djelatnosti što je posebno izraženo u spoljnotrговinskoj djelatnosti gdje su u proces trgovine uključeni dobavljači, izvoznici, uvoznici, transportna preduzeća, špediteri, carina, banke, osiguravajuća društva kao i drugi učesnici poslovnog procesa.²⁷ Korišćenjem ovih tehnologija smanjuje se vrijeme potrebno za slanje informacija, a ostvaruju se i uštede u troškovima poslovanja, što omogućava učesnicima u međunarodnom poslovanju da budu konkurentniji na tržištu.

²⁶Mastilović, J., Dokumentarni akreditiv, Novi Sad, 2019, str. 779-780.

²⁷Ibid.

Napredak i razvoj informacionih tehnologija uslovio je pojavu inovativnih instrumenata plaćanja u međunarodnim tokovima, što obuhvata i međunarodni dokumentarni akreditiv. S tim u vezi, upućena je inicijativa MTK da prilagodi postojeća Jednoolobrazna pravila novoj tehnologiji komuniciranja, kojom se zahtijeva omogućavanja podnošenja dokumentacije i elektronskim putem. MTK je osnovala Radnugrupu koja se sastojala od stručnjaka za UCP, elektronsku trgovinu, pravneposlove i sa njima povezane industrijske grane da pripreme potrebne izmjene. Elektronski akreditiv se definiše kao posao koji se u potpunosti izvršava pomoću elektronske tehnologije, u skladu sa pravilima zaelektronsku prezentaciju (eUCP) i neophodno je da su svi učesnici u elektronskom akreditivu povezani na istu i sigurnu onlajn platformu.²⁸

Elektronski dokumentarni akreditiv podrazumijeva ista prava i obaveze njegovih učesnika kao i klasični ili „papični“ akreditiv, s tom razlikom da se u njemu koriste dokumenti u elektronskoj formi na koje se pri provjeravanju primjenjuje poseban postupak. U praksi, elektronski dokumentarniakreditiv ima niz prednosti u odnosu na „papični“ dokumentarni akreditiv, jer ubrzava tok poslovanja u međunarodnoj trgovini i utiče na povećanje efikasnosti. Na primjer, kod primjene klasičnog dokumentarnog akreditiva potreban je znatno duži vremenski period da bi prikupljena dokumentacija stigla na odredište (do akreditivne ili druge ovlaštene banke), dok se upotrebom elektronskog akreditiva višestruko skraćuje taj vremenski period, obično dokumenti upućeni elektronskim putem stižu u roku od nekoliko minuta. Takođe, elektronska dokumentacija znatno smanjuje troškove, broj grešaka i upotrebu papirologije, pri čemu ne postoji mogućnost da se neki dokument zagubi ili da dođe do manipulisanja dokumentima, što doprinosi smanjenju rizika. Prema istraživanjima Međunarodne trgovačke komore, kod prve prezentacije 70% papirnih dokumenata ne bude prihvaćeno.²⁹ Uvođenja elektronskih sistema u poslovanje, dovodi do znatnih promjena u sektoru bankarstva i finansija, ali ništa manje i u ostalim privrednim granama. Elektronsko poslovanje ima značajnu ulogu u poslovanju privrednih subjekata i predstavlja osnov postizanja konkurentne prednosti a time i boljeg pozicioniranja na tržištu. Preduzeće *Bolero* iz Engleske je najpoznatije u oblasti elektronske prezentacije dokumenata, i nudi mogućnost standardizovanja dokumenata u obliku elektronskog zapisa, koje zahtijeva elektronski akreditiv. *Bolero* sistem je nastao 1997. godine, u saradnji TT Club (Through Transport Mutual

²⁸Ibid.

²⁹Laušević, LJ., op. cit., str. 179.

Insurance Association Ltd) iz Londona i SWIFT S.C. (Society for World-Wide Interbank Financial Transfer) iz Belgije, kao rezultat velike studije. Ova studija je završena 1998.godine i dovodi do osnivanja „Bolero International LTD“ kao registrovane kompanije u Londonu za šta su zaslužne ove dve kompanije.³⁰

Kao što smo već rekli, elektronski akreditiv je po svojoj pravnoj prirodi isto što i klasični („papirni“) akreditiv, s tim što se kod realizacije elektronskog akreditiva mogu koristiti i elektronski zapisi dokumenata, tj. dokumenti izdati u elektronskoj formi. Bilo da se radi o klasičnom ili elektronskom akreditivu, pri honorisanju dokumenata se vrši provjera podnesenih dokumenata, pri čemu se primjenjuju Jednoobrazna pravila. Za potrebe elektronskog akreditiva, od strane MTK su, kao dodatak uz primjenu UCP 600, objavljena i eUCP³¹, koja se mogu kombinovano primjenjivati. To će se dogoditi za slučaj da korisnik odluči da jedan dio dokumenata prezentuje u papirnoj formi, na šta se primjenjuju pravila iz UCP 600, a drugi dio prezentuje u elektronskoj formi, kada se primenjuje eUCP.³²

Dokumenti izdani u elektronskoj formi, koji se podnose na honorisanje elektronskim putem, moraju biti snabdjeveni elektronskim potpisom, koji predstavlja sredstvo identifikacije izdavaoca.

Dokumenti u elektronskoj formi ili elektronski zapisu podaci kreirani, generisani, poslati, prosljeđeni, primljeni ili sačuvani elektronskim putem, na način da je moguće izvršiti njihovu autentifikaciju u pogledu identiteta pošiljaoca i izvora podataka, te da li su ostali kompletni i nepromijenjeni, odnosno čiju je saobraznost moguće utvrditi primjenom eUCP. Ako se elektronski zapis ne može identifikovati pri podnošenju dokumenata na honorisanje, smatra se kao da nije ni podnesen. U postupku ispitivanja elektronskih zapisa, prema članu 6.eUCP, dozvoljeno je da se ispitivanje može obaviti i povezivanjem sa eksternim sistemom ako elektronski zapis sadrži hiperlink na eksterni sistem.

³⁰Delimeđac, M., op. cit. str.66-78.

³¹Dodatak „e“ za elektronskopslovanje (eUC) objavljen kao verzija 1.1, izrađen je jer je došlo do porastakorišćenja elektronskog poslovanja, još 2002. godine, ali nije primjenjivan u praksi, tek je implementiran u UCP 600, kada je izvršeno njegovo ažuriranje, kako bi bio primjenjiv.

³²Ćirić, A., op.cit., str. 487.

Pod elektronskim potpisom se podrazumeva obrada podatka dodata ili logički pridružena jednom elektronskom zapisu ili sprovedena ili prihvaćena od strane neke osobe sa namjerom da se identifikuje ta osoba i da naznači autentičnost tog elektronskog zapisa od strane te osobe.³³

S obzirom na sve pojedinosti kojima se mora posvetiti pažnja pri realizaciji elektronskog akreditiva, postavlja se pitanje da li nova sredstva za unošenje, čuvanje i prenošenje podataka mogu zamijeniti dobre osobine papira i kako se to može postići? Stoga je u Modelu zakona o elektronskoj trgovini, donesenom od strane Komisije Ujedinjenih nacija za međunarodno trgovinsko pravo (United Nations Commission on International Trade Law - UNCITRAL), ovim pitanjima posvećeno II poglavlje, a naglasak je stavljen upravo na digitalne potpise kao ekvivalente svojeručnih potpisa u elektronskom okruženju.³⁴

Analizirajući navedeno, nameće se zaključak da elektronsko poslovanje zahtijeva prilagođavanje inovacijama i praćenje trendova, ali i donošenje zakonskih rješenja u ovoj oblasti. Republika Srpska je, donošenjem Zakona o elektronskom potpisu, kreirala pravni osnov za funkcionisanje i praćenje razvoja informacionih tehnologija.

6. SLIČNOSTI I RAZLIKE IZMEĐU DOKUMENTARNOG AKREDITIVA I SLIČNIH BANKARSKIH POSLOVA

6.1. Sličnosti i razlike između dokumentarnog akreditiva i bankarske garancije

Izraz „bankarska garancija” u pravnoj teoriji i poslovnoj praksi nema isto značenje. Najčešće se bankarska garancija izjednačava sa jemstvom građanskog prava, iako između ova dva sredstva obezbeđenja postoje značajne razlike.³⁵ Takođe, sam izraz „garancija” u unutrašnjoj i međunarodnoj trgovini robama i uslugama često ne podrazumijeva isti oblik obezbjeđenja. Razlike najčešće nastaju zbog miješanja pojmova jemstva i garancije, što je posljedica različite kvalifikacije pravne prirode odnosa između banke garanta i njenog korisnika, odnosno zbog različitog određivanja prirode bančine obaveze: kao apstraktne ili kauzalne.³⁶ Prema članu 1083.

³³Popović, V., Vukadinović, R., op. cit. str. 492.

³⁴UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, Guide to Enactment, Article by article remarks,

³⁵Barać S., Stakić B., Ivaniš M., Praktikum za bankarstvo i finansije, Beograd, 2003. str. 305.

³⁶Kozolchik, V., Bank Guarantees and Letters of Credit: Time for Return to the Fold, 11 *University of Pennsylvania Journal of International Business Law*, 1989. str. 14.

Zakona o obligacionim odnosima, bankarska garancija je pismena obaveza, kojim se banka obavezuje prema primaocu garancije (korisniku) da će mu za slučaj da mu treće lice ne ispuni obavezu o dospelosti izmiriti obavezu ako budu ispunjeni uslovi navedeni u garanciji.³⁷

U odnosu gdje sa jedne strane postoji dužnik a sa druge povjerilac (dužničko-povjerilački odnos), postoji potreba povjerioca da obezbijedi što sigurnije izvršavanje dužnikovih obaveza. Davalac obezbjeđenja se obavezuje da na sebe preuzme štetne posljedice koje mogu nastati neizvršenjem ili neurednim izvršenjem dužnikovih obaveza, pa se zbog toga posao obezbjeđenja mora zaključiti prije nego što štetne posljedice nastupe ili dok postoji neizvjesnost u pogledu nastupanja štete.³⁸

Kao što smo već rekli, bankarska garancija se često izjednačava sa jemstvom građanskog prava, iako između ova dva sredstva obezbjeđenja postoji značajna razlika. Dok se ugovorom o jemstvu jemac obavezuje na ispunjenje punovažne i dospjele obaveze glavnog dužnika, banka kao garant ne preuzima obavezu ispunjenja obaveze dužnika iz osnovnog ugovora, već ispunjenje svoje obaveze iz bankarske garancije kao samostalnog pravnog posla.

Dokumentarni akreditiv i bankarsku garanciju povezuje sličnost u pogledu njihovog nastanka, kao i funkcije koju obavljaju. Ova dva pravna posla služe kao sredstvo obezbjeđenja u međunarodnoj trgovini robama i uslugama, odnosno kao garancija uspješne realizacije osnovnog ugovora. Međutim, dok je to osnovna i jedina funkcija garancije, dokumentarni akreditiv služi prije svega kao sredstvo plaćanja, a tek paralelno i istovremeno sa tom funkcijom i kao sredstvo obezbjeđenja.³⁹ Dokumentarni akreditiv i bankarska garancija su nezavisni i samostalni pravni poslovi u odnosu na osnovne ugovore.

Razlog njihovog nastanka se ogleda u potrebi smanjenja rizika za neizvršenje dužnikovih obaveza, te nepovjerenje povjerioca ili banke u dužnika ukoliko nije u mogućnosti da izvrši provjeru boniteta dužnika, s tim da dokumentarni akreditiv služi kao sredstvo obezbjeđenja obje ugovorne strane - povjerioca i dužnika, a bankarska garancija štiti interese samo korisnika garancije koji može biti ili povjerilac ili dužnik iz osnovnog posla. U ova dva pravna posla, obaveza koju preuzima banka je neopoziva i apstraktna prema korisniku.

³⁷Vidjeti član 1083. Zakona o obligacionim odnosima.

³⁸Hadžić, M., Bankarstvo, Beograd, Univerzitet Singidunum, 2007. str. 296.

³⁹Popović, V., Vukadinović, R., op. cit. str. 502.

Takođe, realizacija oba posla počiva na uredno podnesenim dokumentima, s tim da svrha i priroda podnesenih dokumentata nije ista. Naime, podnošenje dokumenata banci na saobraznu prezentaciju kod dokumentarnog akreditiva znači da je korisnik akreditiva uredno ispunio svoju obavezu iz osnovnog ugovora, dok kod bankarske garancije podnošenje zahtjeva sa ili bez dokumenata znači suprotno, tj. da druga strana nije ispunila svoje obaveze iz osnovnog ugovora. U tom smislu, dokumentarnim akreditivom se plaćaju novčane obaveze iz osnovnog ugovora, tj. teži se njegovoj realizaciji, dok se bankarska garancija aktivira samo ukoliko se obaveze iz osnovnog ugovora ne izmire, tj. korisnik ne teži njenoj realizaciji.

Dakle, u slučaju dokumentarnog akreditiva banka preuzima ulogu dužnika u pogledu plaćanja obaveze povjeriocu iz osnovnog posla, a u slučaju bankarske garancije banka ne preuzima obavezu dužnika u pogledu ispunjenja obaveze iz osnovnog ugovora, već plaća naknadu štete korisniku na račun strane koja je povrijedila ugovor, a to može biti ili povjerilac ili dužnik, zavisno od vrste garancije i prirode osnovnog posla.

6.2. Sličnosti i razlike između dokumentarnog akreditiva i dokumentarnog inkasa

Kod dokumentarnog inkasa banka preuzima obavezu da po nalogu i za račun svog komitenta (prodavca), naplatiti novčano potraživanje, koje ovaj ima prema trećem licu (kupcu), uzistovremenu predaju određenih dokumenata dok se komitent obavezuje da će za to banci platiti proviziju.⁴⁰

Sličnost dokumentarnog inkasa sa dokumentarnim akreditivom se ogleda u njihovoj pravnoj prirodi i načinu nastanka, jer oba predstavljaju ugovor na logu, a po načinu nastanka oba su proizvod međunarodne trgovačke i bankarske prakse.

Takođe, oba pravna posla se koriste kao sredstvo plaćanja, s tim da kod inkasa banka ne preuzima na sebe samostalnu obavezu prema nalogodavcu da isplati dokumente. Razlika između ova dva pravna posla je u tome što kod inkasa klijent preko banke potražuje izvršnu isplatu od dužnika, a kod akreditiva klijent plaća dug preko banke, odnosno dokumentarni akreditiv je sredstvo plaćanja duga, a dokumentarni inkas sredstvo naplate potraživanja.

⁴⁰Bejatović M., Dukić-Mijatović M., Berzansko pravo, Novi Sad, Privredna akademija, 2011. str. 136.

Međutim, i dokumentarni inkaso kao i dokumentarni akreditiv može da služi kao sredstvo obezbjeđenja, sa tom razlikom što dokumentarni akreditiv štiti interese obje ugovorne strane, a dokumentarni inkaso štiti interese samo nalogodavca (prodavca), jer kupac prvo mora da otkupi dokumente da bi došao u posjed robe. Ovo će redovno biti slučaj kada se roba prevozi pomorskim putem, jer kupac ne može preuzeti robu bez posjedovanja duplikata konosmana.⁴¹

6.3. Sličnosti i razlike između dokumentarnog akreditiva i bankarske doznake

Bankarska doznaka je najstarije sredstvo plaćanja, kojim se još i danas koristi u platnom prometu. Jedan je od najpogodnijih instrumenata plaćanja zbog brzine, malih troškova, male banlične provizije.⁴² To je neutralan bankarski posao, pri kojemu banka plaćuje proviziju za obavljanje svog posla.

Ovo sredstvo plaćanja se pretežno koristi za avansno plaćanja, i u međunarodnom i domaćem platnom prometu. Bankarska doznaka može se definisati kao sredstvo plaćanja koje se koristi u platnom prometu, gdje komitent (kupac iz osnovnog posla) daje nalog svojoj banci da izpokriva koje kod nje ima ili ga doznači, izvrši plaćanje korisniku (prodavcu iz osnovnog posla). U ovom slučaju banka na logus svog komitenta (dužnika) izmiruje njegov dug prema povjeriocu, neposredno ili preko druge banke. Bankarska doznaka je regulisana na međunarodnim poslovnim običajima i Jednobražnim pravilima na međunarodnom nivou, a na nivou naše države Zakonom o deviznom poslovanju. Nije čest slučaj da se bankarska doznaka reguliše kroz nacionalno zakonodavstvo. Primjer zemalje koja je to ipak uradila je Grčka.

Sličnost dokumentarnog akreditiva i bankarske doznake, pored načina nastanka se ogleda i u njihovoj funkciji, jer su oba instrumenta međunarodnog platnog prometa. Međutim, dokumentarni akreditiv je mnogo složeniji pravni posao od bankarske doznake i zahtijeva već stepen uključenosti banke, koja pri realizaciji snosi znatno veći rizik. Ipak, ključna razlika između ova dva pravna instituta je u tome što dokumentarni akreditiv pored sredstva plaćanja istovremeno predstavlja i sredstvo obezbjeđenja, dok bankarska doznaka uopšte nema funkciju sredstva obezbjeđenja.

⁴¹Šogorov, S., Bankarsko pravo, Novi Sad, 2004. str. 190

⁴²Bejatović, M., Bankarsko pravo i hartije od vrednosti, Novi Sad, Privredna akademija, 2008. str. 114.

7. PRESTANAK DOKUMENTARNOG AKREDITIVA, PREVARE I ZLOUPOTREBE

7.1. Regularan i prijevremeni prestanak

Dokumentarniakreditiv može prestati na regularan način i prijevremenim gašenjem. Isplatom akreditivnog iznosa korisniku i protokomugovorenogroka predviđenog u akreditivu, dokumentarni akreditiv prestaje na regularan način. Dok, nalogodavac može predvidjeti prijevremeno gašenje u tačno određenim situacijama.

Prije nego što pređemo na utvrđivanje načina prestanka dokumentarnog akreditiva podsjetićemo se razloga za njegovo otvaranje. Dokumentarni akreditiv se otvara sa ciljem da korisnik akreditiva (prodavac) uredno naplati svoje potraživanje koje ima iz osnovnog ugovora prema nalogodavcu (kupcu), ali ne direktno od njega već od banke u koju ima povjerenja. Zato se u osnovnom ugovoru, u dijelu koji se odnosi na plaćanje, precizno ugovara akreditivna klauzula u kojoj se, pored ostalog, jasno navodi iznos na koji akreditiv treba da glasi (obično je to cijena robe ili usluga), te banka kod koje će se akreditiv realizovati. To može biti banka u koju povjerilac (prodavac) ima povjerenje ili da takva banka potvrdi akreditiv (konfirmirajuća banka). S tim u vezi, ne smijemo zaboraviti da se dužnik otvaranjem akreditiva ne oslobađa svoje obaveze iz osnovnog ugovora, on samo omogućuje povjeriocu drugačiji vid ispunjenja svoje obaveze, odnosno da plaćanje izvrši akreditivna ili druga ovlašćena (nominovana ili konfirmirajuća) banka. To znači da obaveza dužnika iz osnovnog posla ne prestaje (ne gasi se), samo se odlaže njeno ispunjenje za period na koji je akreditiv otvoren.

U periodu važenja dokumentarnog akreditiva, korisnik akreditiva (povjerilac) se može obratiti akreditivnoj ili ovlašćenoj banci (nominovanoj) za isplatu, ali to nije njegova obaveza već samo mogućnost, koju on može a ne mora da koristi. Međutim, u ovom periodu se korisnik akreditiva ne može obratiti dužniku iz osnovnog posla za isplatu potraživanja, u tom slučaju bi se izgubila svrha otvaranja akreditiva i korisnik bi došao u apsurdnu situaciju, jer je akreditiv otvoren na njegov zahtjev upravo zato što ima više povjerenja u banku. U praksi se dešava da korisnik akreditiva iz određenih razloga ne iskoristi mogućnost naplate potraživanja od banke u period važenja akreditiva, u tom slučaju on ima pravo da se obrati dužniku iz osnovnog ugovora sa zahtjevom za isplatu duga. Ipak su ovakvi slučajevi rijetki, upravo zato što povjerilac, u

akreditivnoj klauzuli, ugovara otvaranje akreditiva u njegovu korisnik da bi obezbijedio svoje potraživanje, te da bi olakšao naplatu svog potraživanja u poslovanju sa inostranstvom.

Realizacijom dokumentarnog akreditiva se ostvaruje njegova funkcija kao sredstva plaćanja. Naime, da bi dokumentarni akreditiv bio realizovan u cjelosti potrebno je da korisnik akreditiva podnese određene dokumente na usklađenu prezentaciju kako bi banka izvršila honorisanje saobraznih dokumenata. Banka donosi odluku o honorisanju ili o odbijanju dokumenata isključivo na osnovu provjere podnesenih dokumenata, tj. utvrđivanja njihove saobraznosti sa uslovima akreditiva, u roku od pet bankarskih dana.

Stepen pažnje koji banka primjenjuje pri pregledanju dokumenata je označen izrazom „razumna pažnja“ i kao takav je utvrđen u prethodnim revizijama Jednoobraznih pravila, ali ne i u posljednjoj tako da se sad samo pretpostavlja. Kada banka utvrdi da podneseni dokumenti u svemu odgovaraju uslovima akreditiva, tj. da je prezentacija usklađena, isplaćuje korisniku akreditiva akreditivni iznos, odnosno honorise ili otkupljuje dokumente.

U skladu sa odredbama člana 2. Jednoobraznih pravila, honorisati podrazumijeva sljedeće:

- platiti po viđenju, ako je akreditiv raspoloživ sa plaćanjem po viđenju;
- preuzeti obavezu za odloženo plaćanje i platiti na dan dospijeca, ako je akreditiv raspoloživ sa odloženim plaćanjem;
- akceptirati mjenicu (tratu) vučenu od strane korisnika i platiti na dan dospijeca, ako je akreditiv raspoloživ uz akcept.

Pored navedenog, ovlašćene banke (konfirmirajuća ili nominovana) mogu izvršiti realizaciju dokumentarnog akreditiva i negociranjem (otkupom) dokumenata, koje su dužne proslijediti akreditivnoj banci.

Jednoobrazna pravila propisuju da akreditivna ili druga ovlašćena banka (konfirmirajuća ili nominovana) **mogu** odbiti dokumente ako utvrde da nisu saobrazni. Iako je teoretski data mogućnost banci da proizvoljno odluči da li će neusklađene dokumente odbiti ili honorisati (ili otkupiti) bez štetnih posljedica, to u stvarnosti nije slučaj. Naime, banke nemaju mogućnost da prihvate nesaobrazne dokumente jer bi time narušile prava svog klijenta, tj. dužnika iz osnovnog posla, koji je dao nalog za otvaranje akreditiva, dok bi štetne posljedice snosile i same banke, jer bi izgubile pravo na naknadu isplaćenog iznosa i naplatu troškova. U suštini to bi bilo suprotno

pravnoj prirodi akreditiva i funkciji sredstva obezbjeđenja. Ako ipak dođe do isplate neusklađenih dokumenata ili banka povrijedi obavezu da sa razumnom pažnjom ispita dokumente, za nastalu štetu banka odgovorna nalogodavcu. Ako se, pak, navedenom formulacijom htjelo reći da banka može i takve dokumente honorisati pod rezervom ili uz garanciju, onda je to trebalo jasno dodati.⁴³

Kada banka utvrdi da dokumenti nisu saobrazni uslovima akreditiva i donese odluku o odbijanju neusklađene prezentacije, dužna je da o tome obavijesti podnosioca.

Obavještenje obavezno sadrži sljedeće:

- odluku banke da odbija da isplati ili otkupi (honorise ili negocira) neusklađene dokumente,
- sva odstupanja koja je banka utvrdila, koja su razlog za odbijanje,
- način na koji će banka dalje postupati sa dokumentima.

Slanje obavještenja se ne smije odlagati. Obavještenje mora biti dato najkasnije petog bankarskog dana od dana prezentacije, putem telekomunikacije ili na drugi hitan način. Što se tiče daljeg postupanja sa odbijenim dokumentima, banka može dokumente vratiti podnosiocu, zadržati ih do dobijanja instrukcija od strane podnosioca za dalje postupanje ili postupiti na drugi način, u skladu sa članom 16.s Jednoobraznih pravila.

Veoma je važno držati se obavještavanja na ovako izloženi način, jer u protivnom banka koja je utvrđivala usklađenost dokumenata gubi pravo da stavi prigovor da prezentacija nije usklađena.

Korisnik akreditiva, nakon prijema obavještenja da prezentacija nije usklađena, može postupiti na nekoliko načina, i to:

- u roku važenja akreditiva, može ispraviti navedene nepravilnosti i ponovo podnijeti dokumente na usklađenu prezentaciju banci,
- može obavijestiti nalogodavca (dužnika iz osnovnog ugovora) o razlozima odbijanja i tražiti od njega da uputi instrukciju banci da prihvati dokumente takve kakvi jesu,

⁴³Popović, V., Vukadinović, R., op.cit.str. 487.

- može da traži od ovlašćene banke (konfirmirajuće ili nominovane) da izvrši honorisanje takvih dokumentata uz garanciju korisnika, tj. uz nadoknadu štete koju bi banka mogla pretrpiti zbog isplate na osnovu takvih dokumenata.

Takođe, banka može pristati da takve dokumente honoriše *pod rezervom*, što znači ako ih takve prihvati nalogodavac.⁴⁴

7.2. Prevare i zloupotrebe u praksi pri realizaciji dokumentarnog akreditiva

U poslu dokumentarnim akreditivom ključna su dva načela: načelo nezavisnosti (samostalnosti) i načelo poslovanja dokumentima a ne robom. Ova načela proizvode materijalno pravne i procesno pravne posljedice po učesnike dokumentarnog akreditiva. U materijalno pravnom smislu načelo nezavisnosti podrazumijeva da akreditivna banka ima obavezu prema korisniku akreditiva nezavisno od osnovnog ugovora, tj. nezavisno od toga da li je obaveza dužnika (nalogodavca) iz osnovnog posla prestala da postoji usljed stečaja ili je osnovni ugovor ništav ili je iz nekih razloga prestao da postoji. Isto tako, odnos akreditivne banke i drugih ovlašćenih banaka ne može uticati na obaveze banke prema korisniku akreditiva. Takođe, u procesno pravnom smislu, prigovori koje strane mogu isticati iz osnovnog ugovora, ne mogu isticati i u akreditivu.

U skladu sa načelom poslovanja dokumentima a ne robom, u materijalno pravnom smislu, akreditivna banka je dužna da isplati akreditivni iznos ili da na drugi način honoriše usklađenu prezentaciju, ne ispitujući u kakvom je stanju isporučena roba. Zato nalogodavac, u procesno pravnom smislu, nema pravo da podnese prigovor o neizvršenju ili nesaobraznom izvršenju osnovnog posla, kako bi spriječio banku da izvrši isplatu po osnovu saobrazne prezentacije.

Kao što smo već rekli, u postupku utvrđivanja saobraznosti dokumenata sa uslovima akreditiva, banka je dužna da se strogo drži načela poslovanja dokumentima a ne robom, i u tom smislu ispituje samo spoljašnji izgled podnesenih dokumenata, a u skladu sa načelom nezavisnosti obaveza banke prema korisniku ne zavisi od sudbine osnovnog ugovora niti ostalih odnosa u akreditivu. Ipak, ovako utvrđena strogost i formalnost akreditiva može biti iskorišćena u pokušaju zloupotrebe od strane i nalogodavca i korisnika. U praksi je poznat slučaj u kojem je nesavjesni

⁴⁴Više o tome pogledati u Vukadinović, R., Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva, Beograd, 1989, str. 128.

korisnik akreditiva pokušao da naplati akreditivni iznos podnoseći na usklađenu prezentaciju „prazne dokumente“, tj. umjesto ugovorenih polaroidnih kamera isporučio je kamenje i pokušao da se naplati kod banke. Izraz „prazni dokumenti“ podrazumijeva da roba uopšte nije isporučena ili je isporučena roba koja ne odgovara sadržaju dokumenata podnesenih na prezentaciju. Postavlja se pitanje kako regulisati pokušaje zloupotrebe od strane korisnika sa jedne strane, a sa druge šta uraditi kada nalogodavac pokuša da osujeti naplatu akreditivnog iznosa korišćenjem privremenih mjera. Jednoobrazna pravila ovo pitanje nisu riješila ni u posljednjoj reviziji, a nisu izgrađeni isti stavovi ni u angloameričkoj ni evropsko kontinentalnoj sudskoj praksi.

U pogledu strogih i formalnih pravila, koja proističu iz načela nezavisnosti i aprstaktnog karaktera obaveze akreditivne banke prema korisniku akreditiva, sudska i arbitražna praksa je napravila izuzetak samo u slučaju prevare od strane korisnika. Naime, sudska i arbitražna praksa se rukovodi maksimom da niko ne može imati korist od svojih prevarnih radnji. Iako je prošlo više desetljeća od prvog značajnog sudskog spora u kojem je bilo rasprave o uticaju prevare na obavezu banke u akreditivnom poslu, u praksi još uvijek nisu riješena pitanja u vezi pojma prevare, te uloga korisnika u prevari kao i pitanje u kojem poslu mora postojati prevara. S tim u vezi prihvaćena su tri kriterijuma, i to:

- prvi kriterijum je da pojam prevare treba kvalifikovati prema mjerodavnom nacionalnom pravu,
- drugi je da prevara mora biti dokazana, nije dovoljno samo reći da postoji prevara već se mora i dokazati da bi banka odbila dokumente podnesene na honorisanje i
- treći kriterijum je da postojanje prevare mora biti poznato korisniku akreditiva u momentu podnošenja dokumenata na usklađenu prezentaciju.

Znači, nije dovoljno samo da postoji neka prevarna radnja ako korisnik nije znao da postoji, korisnik mora znati za prevaru ili da je korisnik počinio prevaru. Banka nije ovlašćena da odbije honorisanje dokumente ako je npr. prevoznik falsifikovao datum isporuke robe sa čim prodavac nije bio upoznat (ako je bilo ugovorena isporuka na 10. mart a roba je isporučena 11. marta, s tim da je prevoznik u transportnim dokumentima naveo datum 10. mart). U ovakvim slučajevima sudovi su

dužni da odbiju i zahtjeve nalogodavca za izdavanje privremenih mjera kojima bi se zabranilo ili odložilo honorisanje zbog postojanja navoda prevare.⁴⁵

Polazeći od činjenice da su za banku od značaja samo prevare koje su izražene u dokumentima, te da se postojanje prevare u osnovnom poslu preslikava na izgled i sadržaj dokumentata, možemo zaključiti da je za banku bitna prevara koja je nastala u osnovnom poslu i tiče se odnosa između povjerioca i dužnika (kupca i prodavca), jer banka posluje dokumentima a ne robom.

S obzirom na to da na prevare u dokumentima mogu uticati i korisnici (prodavci) ali i treća lica (razni prevoznici, osiguravajuća društva i sl.) zavisno od vrste dokumentata, odnosno zavisno od toga ko izdaje dokumente, možemo razlikovati *prevare koje nastaju u osnovnom poslu* i *prevare u dokumentima*. Međutim, za banku je bitno samo da li su se posljedice prevarnih radnji ispoljile na saobraznost dokumenata podnesenih na usklađenu prezentaciju. U ovim slučajevima sudovi i arbitraže mogu prihvatiti prijedloge nalogodavaca da se privremenim mjerama spriječe banke od honorisanja takvih dokumenata.⁴⁶

Kada govorimo o privremenim mjerama, važno je istaći da se u praksi često dešava da nalogodavci pokušavaju korišćenjem privremenih mjera da spriječe akreditivnu ili drugu ovlašćenu banku da izvrši honorisanje ili negociranje dokumenata podnesenih na usklađenu prezentaciju. Dok, sa jedne strane u teoriji nema jedinstvenog stava o dozvoljenosti i efektima ovih mjera, to sa druge strane u praksi se olako prihvataju prijedlozi za upotrebu privremenih mjera. Preporuka je da sudovi prihvataju prijedloge za privremene mjere samo u tačno određenim slučajevima, kada je došlo do „jasne zloupotrebe prava“, kako je to ovdje već navedeno, kao i kada prevara uzrokuje ništavost ili nezakonitost osnovnog posla. Svako drugo izdavanje privremenih mjera bi ozbiljno ugrozilo načelo autonomije akreditiva, bez čijeg dosljednog poštovanja se teško može i zamisliti ovaj posao.⁴⁷

⁴⁵Opširnije pogledati Vukadinović, R., Izvršenje i privremene mjere na potraživanjima iz Međunarodnog dokumentarnog akreditiva, u knjizi „Vanparnični i sudski postupak – knjiga o građanskom postupku“, Savez udruženja pravnika Srbije, Beograd, 1989.

⁴⁶Popović, V., Vukadinović, R., op.cit. str. 490.

⁴⁷Više vidjeti u Vukadinović, R., Izvršenje i privremene mjere na potraživanjima iz Međunarodnog dokumentarnog akreditiva, u knjizi „Vanparnični i sudski postupak – knjiga o građanskom postupku“, Savez udruženja pravnika Srbije, Beograd, 1989, str. 261-272.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Najčešća upotreba dokumentarnog akreditiva je u međunarodnoj trgovini, kada kupac i prodavac imaju sjedište u različitim zemljama, te je usljed njihove prostorne udaljenosti neophodno obezbijediti garancije za uredno izvršenje obaveza obje strane.

Prvi začeci akreditiva javljaju se još u srednjovjekovnim trgovačkim dokumentima, u obliku kreditnih pisama, koja su kao takva korišćena u tadašnjoj međunarodnoj trgovini. Dokumentarni akreditiv je uveden u široku upotrebu kao posljedica nestabilne političko-ekonomske situacije u periodu oko dva svjetska rata, a kao takav se pojavio krajem 19. vijeka na prostoru Sjeverne Amerike, kao rezultat autonomnog međunarodnog trgovinskog prava, odakle je prenešen u Evropu.

U međunarodnom poslovanju, dokumentarni akreditiv je uređen Jednoobraznim pravilima i običajima za dokumentarne akreditive, koji su prvi put utvrđeni od strane Međunarodne trgovačke komore u Parizu, 1933. godine. Jednoobrazna pravila su kodifikovani trgovački običaji, njih nisu donijele države po precuduri za donošenje međunarodnih konvencija, zato su veoma fleksibilan instrument regulisanja odnosa koji se brzo prilagođava stalnim promjenama nastalim usljed razvoja međunarodne trgovine.

Republika Srpska je posao dokumentarnog akreditiva uredila kroz Zakon o obligacionim odnosima, koji je preuzet iz bivše zajedničke države SFRJ, a prethodno je ovaj pravni posao bio regulisan Opštim uzansama za promet robom, uzanse br. 193. i 194.

Cilj ovog rada je predstaviti svojstva dokumentarnog akreditiva kako bi potencijalni učesnici u ovom pravnom poslu imali jasnu sliku o svim mogućnostima koje dokumentarni akreditiv pruža, sa aspekta sredstva plaćanja ali istovremeno i sredstva obezbjeđenja. Takođe, pored prednosti koje dokumentarni akreditiv nesporno ima u odnosu na ostala sredstva plaćanja u međunarodnom poslovanju, u ovom radu je ukazano i na njegove nedostatke, posebno kada se imaju u vidu pokušaji zloupotreba, kako od strane korisnika akreditiva tako i od strane nalogodavca, ali i na mogućnosti prevazilaženja uočenih nedostataka. Dokumentarni akreditiv, na

jedinstven i univerzalno prihvaćen način, svojim korisnicima nudi siguran način plaćanja obaveza nastalih u međunarodnom i unutrašnjem poslovanju, a istovremeno i sigurno sredstvo obezbjeđenja ugovornih strana, što znatno utiče na smanjenje rizika od nepovjerenja usljed nedovoljnog poznavanja poslovnog partnera i njegovog boniteta, kao i raznih drugih rizika (npr. u vezi prevoza robe na velikim udaljenostima, promjenama devizne politike i vrijednosti robe na tržištu, valutnih promjena, te u posljednje vrijeme učestalih ratnih sukoba i nemira, i sl).

Dakle, dokumentarni akreditiv je pravni posao, koji ima ulogu instrumenta plaćanja, u kojem se banka na zahtjev (po nalogu) nalogodavca obvezuje da će isplatiti korisniku akreditiva, ili nekom trećem licu koje on označi, određeni iznos novca (odnosno akceptirati i negocirati mjenicu vučenu od korisnika) ili dati ovlaštenje nekoj drugoj banci da izvrši plaćanje (da akceptira ili negocira mjenicu), pod uslovom da korisnik banci preda određene dokumente i ispunji ostale uslove iz akreditiva.

Otvarajući akreditiv banka stupa u neposredne i pravno potpuno samostalne odnose sa jedne strane sa nalogodavcem (kupcem), a sa druge sa korisnikom akreditiva (prodavcem). U okviru dokumentarnog akreditiva učesnici ulaze u više nezavisnih pravnih odnosa, i to: odnos nalogodavca i akreditivne banke, odnos akreditivne banke i konfirmirajuće (potvrđujuće) banke, odnos akreditivne banke i drugih banaka kojima je upućen nalog ili molba da obave neke poslove u vezi sa akreditivom (nominovane banke) i odnos akreditivne, potvrđujuće ili druge nominovane banke i korisnik akreditiva.

Ove odnose karakteriše međusobna odvojenost, nezavisnost i neuslovljenost. To znači da svaki učesnik u pravnom poslu dokumentarnog akreditiva mora ispuniti preuzete obveze nezavisno od drugih učesnika, odnosno da učesnici iz jednoga pravnog odnosa ne mogu uslovljavati ispunjavanje preuzetih obaveza između učesnika drugih pravnih odnosa, što nalogodavcu i korisniku akreditiva daje sigurnost da će obostrano biti ispunjene ugovorene obaveze iz osnovnog ugovora.

Otvaranje i realizacija dokumentarnog akreditiva podrazumijeva veoma složene postupke i procedure, u kojim ključnu ulogu imaju precizno i detaljno utvrđene odredbe akreditivne klauzule, kao i jasno utvrđeni uslovi samog akreditiva, od čijeg ispunjenja zavisi sudbina dokumenata podnesenih na honorisanje, odnosno usklađenu prezentaciju banci.

Banka svoje dužnosti obavlja u skladu sa načelom „poslovanja dokumentima a ne robom“, to znači isključivo kroz provjeravanje dokumentacije. Banka se ne bavi ispitivanjem robe koja je predmet osnovnog ugovora, tako da kvalitet, kvantitet, vrstu roba ili usluga banka ne provjerava.

U postupku usklađene prezentacije ovlašćena banka provjerava da li podneseni dokumenti u cjelosti odgovaraju uslovima akreditiva, te honorise ili negocira saobrazne dokumente (isplaćuje ili otkupljuje dokumente). Tako otkupljene dokumente prosljeđuje akreditivnoj banci, odnosno nalogodavcu (kupcu iz osnovnog posla), koji na osnovu primljenih dokumenata preuzima naručenu robu. Ovako prestaje dokumentarni akreditiv na regularan način.

U obavljanju navedenih poslova najznačajniju ulogu ima banka, koja obezbjeđuje uspješnu i sigurnu realizaciju dokumentarnog akreditiva.

Značaj ovog rada je sadržan upokušaju autora da, potencijalnim korisnicima, približi pravni posao dokumentarnog akreditiva kao najčešće korišćenog sredstva plaćanja u međunarodnom prometu robama i uslugama, jer je njegova primjena najizraženija u oblasti međunarodne trgovine, koja je tradicionalno jedna od vodećih grana privrede, ali i u oblasti investicionih ulaganja, što je u posljednje vrijeme veoma atraktivna oblast.

Rezultati istraživanja predmeta ovog master rada, dovode do sljedećih zaključaka, i to: da je pravna priroda dokumentarnog akreditiva takva da je to sa jedne strane sredstvo plaćanja, i kao takav se ugovara, istovremeno sa druge strane, ništa manje značajno, to je sredstvo obezbjeđenja kako povjerioca tako i dužnika iz osnovnog posla; zbog navedenih svojstava, koja su najznačajnija u realizaciji svakog posla, dokumentarni akreditiv je stekao veliku popularnost u primjeni širom svijeta, jer ima velike prednosti u odnosu na druga sredstva međunarodnog platnog prometa; pored prednosti koje dokumentarni akreditiv posjeduje, njegovi eventualni nedostaci se ogledaju u pokušajima zloupotrebe od strane korisnika kroz razne prevarne radnje, kao i od strane nalogodavca kroz korišćenje privremenih mjera u cilju sprečavanja banke da izvrši honorisanje ili negociranje dokumenata; primjena dokumentarnog akreditiva u domaćem bankarskom sektoru je veoma rijetka.

Sumirajući svojstva dokumentarnog akreditiva, te postupak njegovog ugovaranja i realizacije, kao i značaj koji ima u međunarodnom poslovanju, nameće se potreba da sve institucije Republike Srpske moraju sinhronizovano i ubrzano raditi na razvijanju privrede i

sticanju povjerenja u domaća privredna društva kako bi privukli strane investitore te otvorili zemlju za značajne međunarodne poslove. Time bi zaživjela primjena dokumentarnog akreditiva i na prostoru Republike Srpske, odnosno BiH.

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI

1. Anđelković, C., Vuković, D., Instrumenti obezbeđenja i instrumenti plaćanja u međunarodnom prometu-spoljna trgovina i banke, Beograd, Institut za poslovna istraživanja MBA, 2004.
2. Antonijević, Z., Petrović, M., i Pavićević, B., Bankarsko pravo, Beograd, 1982.

3. Barać, S., Stakić, B., Ivaniš M., *Praktikum za bankarstvo i finansije*, Beograd, Univerzitet Singidunum, 2003.
4. Barnes, J., *Defining Good Faith Letter of Credit Practices*; in: *Digital Commons at Loyola Marymount University and Loyola Law School*, (ed.), Loyola of Los Angeles Law Review, Los Angeles, 1994.
5. Bejatović, M., *Bankarsko pravo i hartije od vrednosti*, Novi Sad, Privredna akademija, 2008.
6. Bejatović, M., Dukić-Mijatović, M., *Berzansko pravo*, Novi Sad, Privredna akademija, 2011.
7. Buckley, R., Gao, X., *Development of the Fraud Rule in Letter of Credit Law: The Journey So Far and the Road Ahead*; in: *Penn Law* (ed.), University of Pennsylvania Journal of International Law, Philadelphia, 2002.
8. Vukadinović, R., *Izvršenje i privremene mjere na potraživanjima iz Međunarodnog dokumentarnog akreditiva*, u knjizi „Vanparnični i sudski postupak – knjiga o građanskom postupku“, Savez udruženja pravnika Srbije, Beograd, 1989.
9. Vukadinović, R. *Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva*, doktorska disertacija, Kragujevac, 1985.
10. Vukadinović, R. *Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva*, Beograd, 1989.
11. Vukadinović, R., *Standby akreditiv*, *Privreda i pravo*, (9-10) 1987.
12. Vukmir, B., *Pravo međunarodnih plaćanja*, Zagreb, 2007.
13. Vuksanović, E., *Elektronsko bankarstvo*, Beograd: Fakultet za bankarstvo, osiguranje i finansije, 2007.
14. Gao, X., Buckley, R., *A Comparative Analysis of the Standard of Fraud Required Under the Fraud Rule in Letter of Credit Law*; in: *Duke Law School* (ed.), *Duke Journal of Comparative & International Law*, Durham, 2003.
15. Grassi, P., *Letter of Credit Transactions: The Banks' Position in Determining Documentary Compliance – A Comparative Evaluation under U.S., Swiss and German Law*, in: Imrana Iqbal (ed.), *Pace International Law Review*, New York, 1995.
16. Gregurek, M. i Vidaković, N., *Bankarsko poslovanje*, Zagreb, 2011.
17. Delimeđac, M., *Dokumentarni akreditiv i elektronsko bankarstvo*, *Ekonomski izazovi* 3, 2014.
18. Đurović, R., *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, 1979.
19. Jankovec, I., *Privredno pravo*, Beograd, 1999.
20. Kozolchik, V., *The Letter of Credit in Court: An Expert Testifies*, *The Banking Law Journal*, 4/1982.
21. Kozolchik, V., *Bank Guarantees and Letters of Credit: Time for Return to the Fold*, 11 *University of Pennsylvania Journal of International Business Law*, 1989.
22. Laušević, Lj., *Spoljnotrgovinsko poslovanje i instrumenti plaćanja*, Valjevo, 2015.
23. Mastilović, J., *Dokumentarni akreditiv*, Novi Sad, 2019.
24. Milenković–Kerković, T., Spirović–Jovanović, L., *Obligacije i ugovori trgovinskog prava*, Niš, 2013.
25. Mićović, M., *Privredno pravo*, Kragujevac, 2010.

26. Popović, V., Vukadinović, R., Međunarodno poslovno pravo, posebni dio ugovori međunarodne trgovine, Banja Luka-Kragujevac, 2010.
27. Ćirić, A., Međunarodno trgovinsko pravo, Poseban deo, Niš, 2018.
28. Hadžić, M., Bankarstvo, Beograd, Univerzitet Singidunum, 2007.
29. Carić, S., et al., Privredno pravo, Novi Sad, Privredna akademija, 2011.
30. Šogorov, S., Bankarsko pravo, Novi Sad, 2004.

PRAVNI IZVORI

1. Zakon o obligacionim odnosima, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 17/93, 3/96, 37/01, 39/03 i 74/04;
2. Opšte uzanse za promet robom, "Službeni list SFRJ", br. 29/1978;
3. ICC's Uniform Customs and Practice for Documentary Credits 2007 - UCP 600;
4. ICC's Uniform Customs and Practice for Documentary Credits 1993 - UCP 500;
5. International Standard Banking Practice – ISBP for Examination of Documents under UCP 600, Last Revision 2013;
6. The Supplement to the Uniform Customs and Practice for Documentary Credits for Electronic Presentation, 2007 Version 1.1 – eUC;
7. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment, 1996;
8. UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures, 2001;
9. United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods – UNCITRAL

ELEKTRONSKI IZVORI

1. Anđelković, C., Šesta revizija Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive (UCP 500), www.ubs-asb.com;
2. Internet stranica www.iccwbo.org;
3. <https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Swift>;
4. <https://www.rba.hr/documents/20182/75115/Vodi%C4%8D+kroz+me%C4%91unarodne+dokumenta+rne+akreditive>;
5. 3. <https://www.hbor.hr/naslovnica/hbor/akreditivi/>.

